

Afsluttende rapport om projekt 8.1:

Køn og ritualer i vejledningen af voksne

Af: Carla Tønder Jessing, Anette Nymann, Lene Poulsen og Helle Toft

Indhold

1. Indledning	2
2 Teoretisk inspiration	3
2.1 Indledning.....	3
2.2 Den kønsteoretiske diskurs.....	4
2.3 Gottfredsons karrierevalgsteori	5
2.4 Dorte Marie Søndergaard	6
2.5 Connell	7
3 Undersøgellesdesign og fremgangsmåde	8
3.1 Empiri.....	8
3.2 Analysemetoder.....	9
3.3 Analyserne som udkast til forståelse	12
4. Dilemmaer – systemkrav versus vejlederens professionsideal	13
4.1 Den rituelle samtale	13
4.2 Handleperspektiver baseret på vejleders professionsopfattelse.....	17
4.2.1 Den anerkendende tilgang.....	18
4.2.2 En tilgang med fokus på den lediges rettigheder og gennemsigtighed i magtrelationen.....	20
4.2.3 En tilgang, hvor vejlederen indtager en fortolkende rolle	22
5. Det kønnede møde. Køn som afgrænsningsfaktor i vejledningssamtalen	24
5.1 Indledning.....	24
5.2 Fascinationen af kvinden som kan det hele... ..	24
5.2.1. Moder og jobsøgende.....	25
5.2.2. At realisere sine drømme	26
5.2.3. Mor og selvstændig erhvervskvinde – en gammel modstilling?.....	27
5.3 Mystifikationen af den aktive højgravide ledige	28
5.4 Realisme og fornuft – traditionelt maskulint konnoterede begreber	32
5.4.1 Et møde der bliver et ikke-møde.....	33
5.4.2 Rationalisme og styring	33
5.4.3 Det kunne ligeså godt have været en mand.....	34
6. Opsamling og konklusion	35
7. Referencer	39

Køn og ritualer i vejledningen af voksne

Af: Carla Tønder Jessing, Anette Nymann, Lene Poulsen og Helle Toft

1. Indledning

Denne rapport formidler resultater fra projektet ”Afgrænsningsproblematikker i voksenvejledning baseret på køn”¹, hvori vi har søgt at udforske, hvorvidt og hvordan kønsstereotype opfattelser hos såvel vejlederen som den vejledte øver indflydelse på vejledningen af voksne. Forskellige undersøgelser af vejledning af unge har vist, at vejlederne i forskellig grad tolker de unges uddannelsesønsker og -forestillinger ud fra kønsstereotyper². Ligeledes har den amerikanske professor og karrierevalgsforsker Linda S. Gottfredson i sine undersøgelser påvist, at unges uddannelses- og karrierevalg foretages på baggrund af en række afgrænsninger og kompromisser, som afspejler dybtliggende kulturelle opfattelser af køn og status.³

Med dette udgangspunkt har vi fundet det relevant at undersøge, om og i givet fald hvordan lignende afgrænsninger finder sted i dansk voksenvejledning, både hvad angår vejlederes praksis, og hvad angår voksne vejledningssøgendes forestillinger og præferencer i vejledningssamtaler. En øget viden herom fra empiriske undersøgelser og analyser kan efter vores opfattelse bidrage til at udvikle voksenvejlederens (selv-)analytiske beredskab i forbindelse med vejledningssamtalen og dermed til en udvidelse af såvel vejlederens som den vejledtes valghorisoner og lige muligheder i forhold til uddannelse og erhverv.

Projektet, som er gennemført fra efteråret 2006 til sommeren 2008, har dels bestået af indsamling og bearbejdning af eksisterende viden om kønsbaserede afgrænsninger i uddannelses- og erhvervsvejledning, dels indsamling af empiri i form af et kvalitativt studium af vejledningssamtaler i en række jobcentre. Processen har medført, at vi undervejs måtte tage stilling til en række metodiske og teoretiske udfordringer – både i forhold til selve forståelsen af kønsbegrebet og i forhold til den konkrete fremgangsmåde i forbindelse med vores dataindsamling og efterfølgende analyse. Samlet set har projektet derfor indeholdt følgende elementer:

- projektforberedelse, herunder konkretisering og uddybning af den skitse til projekt, der forelå ved videncentrets etablering i 2006, og udfoldelse af de hypoteser om kønsmæssige og andre afgrænsninger i voksenvejledning, der var indeholdt heri
- litteraturstudier, dvs. både teoretiske fremstillinger af menneskers valgprocesser og afgrænsninger heri, samt af køn som fænomen og empiriske undersøgelser af kønnets betydning og fortolkning hos vejledere og hos unge i uddannelse og vejledning
- valg af arena for voksenvejledning og kontakt til og aftaler med vejledere i jobcentre
- videooptagelse af samtaler i jobcentre

¹ VUE – Videncenter for Uddannelses- og Erhvervsvejledning, www.vejledning.net

² Lehn, S. (2003), Lehn, S. (2004), Nielsen, S. B. & Sørensen, A. R. (2004) og Sørensen, A. R. & Lehn, S. (2004)

³ Højdal, L. & Poulsen, L. (2007)

- fremvisning af videooptagelserne sammen med vejlederne enkeltvis, samt individuelle interviews med vejlederne
- transskribering af interviews
- analyse, kodning og fortolkning af interviews og videooptagelser
- præsentation og formidling (artikler, oplæg, rapport)

Rapporten er struktureret i seks afsnit. Dette første afsnit beskriver baggrund og formål for projektet på basis af projektbeskrivelsen. Det andet afsnit fremstiller den teoretiske inspiration, som vi har hentet undervejs, og som har bidraget til vores analyser. Tredje afsnit fremstiller vores metodiske fremgangsmåde med hensyn til empirisk dataindsamling og analysemetodiske overvejelser. Fjerde afsnit rummer første del af analysen med fokus på den strukturelle konteksts indflydelse på vejledningssamtalen og de dilemmaer, det afføder for vejlederne. Femte afsnit fremstiller analysens anden del med fokus på vejledningssamtalen som et 'kønnet' møde. Til sidst sammenfattes og konkluderes i relation til det overordnede tema: "Afgrænsningsproblematikker i voksenvejledning baseret på køn".

2. Teoretisk inspiration

2.1 Indledning

I det følgende vil vi redegøre for den teoretiske forståelseshorisont, som danner udgangspunkt for projektet, og den, som undervejs har formet sig og øvet indflydelse på vores arbejde med indsamling og bearbejdning af det empiriske materiale. De metodiske overvejelser og diskussioner har udgjort en væsentlig del af projektet, og det står efterhånden klart for os, at forskningsprocessen foregår som en vekselvirkende påvirkning, hvor "metateoretisk perspektiv, fænomen og metode interagerer og virker formende på hinanden"⁴.

Udover de i indledningen omtalte danske empiriske undersøgelser har projektet i sit afsæt som nævnt hovedsageligt været inspireret af Linda S. Gottfredsons teori om afgrænsninger og kompromisser i valgprocessen. Hun kombinerer en udviklingsorienteret (erhvervs-)psykologisk tilgang med en sociologisk/sociokulturel tænkning og er blandt andet optaget af at indkredse almene væsenstræk ved den gensidige proces mellem individ, kulturelt miljø og samfund med særlig relevans for erhvervsvalget.

Da vejledningssamtalen er det "medium", vi ønsker at betragte mulige kønsafgrænsninger igennem, træder det relationelle og de sproglige aspekter i høj grad frem, hvilket udgør en del af begrundelsen for, at vi i vores undersøgelse i høj grad trækker på en socialkonstruktionistisk forståelsesramme. Herigennem får vi mulighed for at forholde os problematiserende og analyserende til træk og kategorier, som den traditionelle psykologi/hverdagstænkning identificerer som "naturlige", såsom fx køn, identitet, status og interesse. Som konsekvens af dette har vi

⁴ Søndergaard, D. M. (2000:52)

lænet os op ad den danske psykolog og kønsforsker Dorte Marie Søndergaards opfattelse af køn, ligesom hun også har udgjort en væsentlig inspirationskilde i forhold til projektets metodologiske tilgang, hvilket vi vil uddybe senere⁵.

Endelig har vi ladet os inspirere af den amerikanske køns- og mandeforsker R. W. Connell, dels på baggrund af hans tese om den ”hegemoniske maskulinitet”, dels med henblik på overvejelser om betydningen af kønnet som en strukturerende faktor i samfundsmæssige institutioner. Skønt Connell tilslutter sig forståelsen af, at køn er noget vi gør/konstruerer (doing gender), så bidrager han samtidig til en forståelse af, at konventionelle patriarkalske strukturer øver indflydelse på aktørernes praksis⁶.

Inden vi præsenterer vore tre hovedinspirationskilder, vil vi dog indlede vores teorifremstilling med en kort præsentation af den herskende diskurs inden for kønsforskningen med henblik på en afklaring af kønsbegrebet og sammenhængen mellem køn og identitet.

2.2 Den kønsteoretiske diskurs

Når vi i de kommende afsnit vil sætte fokus på afgrænsningsproblematikker i forhold til køn, er det vigtigt at indkredse selve begrebet, da dette langtfra er entydigt. På samme måde er kønsforskningen mangfoldig. Her er det som udgangspunkt væsentligt at forholde sig til to betegnelser og distinktionen imellem dem, nemlig ”sex” og ”gender”, hvor ”sex” betegner det biologiske køn, og ”gender” har til hensigt at indfange kønnet sociokulturelt.

I det biologistiske syn på køn, hvor hovedvægten ligger på kønsforskelle, identificeres kønnet primært med udgangspunkt i biologiske og dermed naturlige, uforanderlige faktorer (”sex”). I en sociokulturel kønsforståelse betragtes køn som organiserende princip i alle sociale systemer som fx arbejde, politik, hverdagslivets interaktioner, familien, lovgivning og uddannelse. Enkelte opfatter i forlængelse heraf køn (”gender”) som en social kategori på linje med klasse og race.

Historisk set har kønsforskningen bevæget sig fra en forståelse af køn som noget naturligt, biologisk bestemt – og dermed en statisk kønsopfattelse – til at forstå køn som normer (sociale/kulturelle), forventninger og positioner, der forhandles i relationær forstand – og dermed er foranderlig. I dag synes der i forskningskredse at være bred tilslutning til begrebet ”gender” – eller køn som social kategori. Men samtidig fremhæves det også af visse forskere, at den skarpe distinktion mellem begreberne og forsøgene på at etablere et kundskabs- og genstandsområde med fokus alene på ”gender” lader spørgsmål om relationen mellem de sociokulturelle og de biologisk-kropslige dimensioner ubesvaret⁷.

Vægten på det biologiske køn, som stadigvæk er fremherskende i fx populærvideenskabelige udlægninger i medier, og som unægtelig har sin plads i de fremherskende kulturelle normer

⁵ Søndergaard, D. M. (2000)

⁶ Baagøe Nielsen, Steen (2005:72)

⁷ Lykke, Nina (2006)

(kønsstereotyper), er deterministisk i den forstand, at der konstrueres umiddelbare forbindelser mellem biologi på den ene side og social, kulturel og psykologisk identitet på den anden side. Biologi kan i forlængelse heraf begrunde social ulighed og eksklusion som naturlig, uforanderlig og ikke mindst universel. Omvendt har vægt på de kulturelle dimensioner også lagt grund til forskellige former for kulturessentialistisk tænkning, hvor kulturel oprindelse (afstamning) begrunder identitet (og til tider intelligens) og adfærd og indebærer universelle konstruktioner af kønnes forskellige funktioner i diverse kulturelle fællesskaber.

I nyere kønsforskning har kritikken på forskellige måder rettet sig mod sådanne statiske, reductive og stereotype tilgange. Fx definerer socialkonstruktionismen sig klart i modsætning til en snæver biologisk kønsopfattelse og ligeledes ikke mindst til psykoanalytiske/-dynamiske opfattelser af køn som en indre kerne, der eksisterer i individet som essentielt indhold. Ifølge socialkonstruktionismen må køn således begribes relationelt og processuelt, som ”doing gender”.

Men samtidig kan der inden for de teorier og positioner, der forholder sig kritisk til de deterministiske og naturaliserende kønsopfattelser, spores forskellige ståsteder og grader af radikalitet. Som eksempler på mere radikale positioner kan nævnes visse poststrukturalistiske og queer-feministiske forskere, der helt opløser køns kategoriseringer som ’mand’, ’kvinde’, ’bøsse’, ’lesbisk’ m.v. Her forstås køn udelukkende som performativt, dvs. som diskursive fænomener, der bliver til i kommunikative praksisser – gennem gentagne talehandlinger, der reproducerer normer for kønnes adfærd: Deres performativitet består i, at de (gen)skaber det, de udsiger, fx normer om genus, køn, heteroseksualitet etc.⁸.

2.3 Gottfredsons karrierevalgsteori

Linda S. Gottfredson forsker i karrierevalgsprocesser og kan ikke som sådan betegnes som kønsforsker. Gottfredsons teori har fokus på karrierevalget og ser dette som resultat af et individs kognitive udviklingsprocesser, som formes af både individuelle, sociale og kulturelle input. Ifølge teorien vil mennesker – gennem individuelle udviklingsprocesser – afgrænse og indsnævre det felt af acceptable erhvervmæssige alternativer, som det overvejer, i et forsøg på at implementere et socialt selv og herigennem finde en plads i den specifikke sociale og kulturelle orden. I denne proces indgås en række kompromisser, fx på baggrund af vurderinger af, hvor attraktivt og tilgængeligt et specifikt erhverv/job forekommer at være.

De afgrænsninger og kompromisser, individet foretager, finder sted i løbet af opvæksten, og uden at det senere vil være i stand til at genkalde sig, hvad der lå til grund for disse. Dette kan medføre, at unge foretager unødvendige begrænsninger i deres erhvervsvalg, og til udvikling af det, Gottfredson kalder et begrænset kognitivt kort over mulige alternativer.

Den valgproces, som leder frem til den voksnes kognitive kort over mulige erhverv, kan således identificeres som en afgrænsningsproces, som i høj grad handler om socialisering og identitetsdannelse.

⁸ Ibid.

Gottfredson tillægger tre centrale faktorer afgørende betydning for den unges karrierevalg, nemlig køn, status og interesse, og hun rangordner dem desuden på følgende måde:

1. Den offentlige præsentation af femininitet eller maskulinitet (køn) er den del, der vil blive værnet mest om i forhold til identitetsdannelsen.
2. Beskyttelsen af de sociale normer (status/prestige), der er fremherskende blandt lige-stillede, vil desuden have betydelig indflydelse, men dog relativ mindre betydning end kønsdimensionen.
3. Opfyldelsen af inderste ønsker og personlige behov (interesser) via et job, er det, der ifølge Gottfredson bekymrer mindst i relation til valg af erhverv/job.

Gottfredson udfordrer med andre ord myten om ”det frie valg” eller det ”rigtige”/”ideelle” valg og anvender udtrykket ”good enoughs” om valgprocessens mål/resultat. Valget kan betragtes som et biprodukt af ønsket om at høre til og finde sin plads i den ”sociale orden”.

Teorien er ikke mindst interessant, hvis man som vejleder ser det som sin opgave – eller eventuelt pålægges den opgave at kompensere for ulighed i samfundet (negativ social arv) eller et kønsopdelt arbejdsmarked – eller hvis man som vejleder arbejder ud fra den forestilling, at det er realiseringen af personlige interesser, der styrer erhvervsvalget.

2.4 Dorte Marie Søndergaard

Ifølge Dorte Marie Søndergaard består køn af socialt konstruerede forbindelser imellem biologisk køn, socialt køn og begærsretning (desire), hvilket kommer til udtryk i individers fremførelse af sig selv som kulturelt forståelige, legitime og genkendelige repræsentanter for deres kønnede krop⁹. Køn er som sådan en social konstruktion, hvis ”fremførelse” i princippet er under konstant forhandling i den/de kulturelle kontekst(er). Køn og identitet er fænomener, der udvikles, transformeres og forhandles i de sociale relationer:

*”Menneskene fødes ind i samfund, der eksisterer i historisk og kulturelt specifikke former, men gennem det at integrere givne kulturformer i sig og sig i dem bidrager de enkelte individer og grupper af individer på deres måder til opretholdelse og videreudvikling af dem.”*¹⁰

En vis grad af genkendelighed er nødvendig for kulturens opretholdelse og individernes forståelse af andre og sig selv, og en vis elasticitet i rammerne for denne genkendelighed er nødvendig for udvikling af kulturen og individernes bidrag til denne. Det at fremføre køn på en kulturelt genkendelig måde er således væsentligt for den enkelte med henblik på dels at forstå sig selv, dels som en forudsætning for integration i forskellige praksisfællesskaber – ligesom det er en regulerende faktor i forhold til individets adgang til at positionere sig. I forbindelse med det posttraditionelle samfunds relative frisættelse af individet udvides rammerne for kønskonstruktionen principielt. I Søndergaards undersøgelse kommer dette til udtryk i informanternes oplevelse af stor frihed og lighed mellem kønnene og en følelse af at kunne vælge

⁹ Søndergaard, D. M. (2000:22)

¹⁰ Ibid. s. 31

mellem mange forskellige måder at udtrykke køn på og mange forskellige måder at deltage i praksisser på. Køn opfattes ikke som en uforanderlig skæbne, men tværtimod som noget, der kan ”gøres” på mange forskellige måder. Samtidig viser undersøgelsen dog også en klar tendens til, at de konventionelle kulturelle koder udleveres konkret af de fleste – og samtidig, at der i disse koder er en overordning af det maskulint konnoterede som et generelt træk, hvilket vi vender tilbage til i forbindelse med vores præsentation af Connell.

Dorte Marie Søndergaard arbejder med at dekonstruere de kulturelt indforståede køns kategorier og deres indhold og forstår i den sammenhæng kultur som kollektivt udviklede koder, der er underliggende både for diskursive praksisser og for, hvordan handlinger organiseres og rutineres.

2.5 Connell

R.W. Connell har som kønsforsker især beskæftiget sig med mænd og maskulinitet. Også hos Connell forstås køn relationelt. Men i relation til det samfundsmæssige niveau er ”gender” ifølge Connell politisk på en kompliceret måde. ”Gender” er den struktur ”af sociale relationer, der centrerer sig omkring den reproduktive arena – det sæt af praksisser, der integrerer menneskekroppes reproduktive funktioner i sociale processer. Vel at mærke også på områder, der overhovedet ikke har med menneskelig reproduktion at gøre.”¹¹

Som sådan forstås ”gender” som historisk og kulturelt foranderlig. Men samtidig insisterer Connell på kroppens materialitet i polemik mod de teorier, der udelukkende interesserer sig for det diskursive niveau. Samtidig med at han afviser den essentialisme, der gør biologisk kønnede kroppe til afsættet og forklaringen på socialt og kulturelt køn, fastholder han eksplicit, at det er nødvendigt i talen om køn at forholde sig til kroppe. Kroppe er ikke ubeskrevne flader, hvor kulturen efterlader sit aftryk, de spiller med rent fysisk og materielt. Kroppens liv kan ikke bortabstraheres og fortolkes hele tiden ind i konstruktionerne af køn.

Selvom fokus således er på den reproduktive arena, hvor de sociale og kulturelle former for køn lader sig konstruere, bliver de historiske og samfundsmæssige rammer ikke desto mindre afgørende for, hvordan konstruktionen former sig, herunder hvordan de forskellige niveauer spiller sammen processuelt og transformativt. På denne måde bliver tilblivelsen af ”gender” indfanget både som proces og struktur på såvel individniveau som samfundsniveau, hvor struktur for Connell betyder ”mønstre i sociale relationer”¹².

De strukturer, der udkrystalliseres som relevante for at analysere ”gender”, er derfor ifølge Connell *magtrelationer (power relations), arbejdsdeling (production relations), emotionelle relationer og symbolske relationer.*

¹¹ Gomard, Kirsten (2002)

¹² Connell R. W. (2000)

Køn må hermed betragtes som organiserende princip i alle sociale systemer, herunder arbejde, politik, hverdagslivets interaktioner, familien, økonomisk udvikling, lovgivning og uddannelse¹³, men underlagt de magtrelationer og den arbejdsdeling, der er centreret omkring den reproduktive arena, som praksisser. De magtrelationer er ifølge Connell intet mindre end den overalt gennemtrængende mandsdominans og underordning af kvinder, altså patriarkatet. Med begrebet ”hegemonisk maskulinitet”, der underordner forskellige former for maskulinitet, refererer Connell desuden til de normer, der til enhver tid er fremherskende i patriarkatet, om end mænd i almindelighed ikke nødvendigvis er udøvere heraf¹⁴.

Den hegemoniske maskulinitet er relateret til de magtstrukturer, som opretholdes af mænd indenfor økonomiske, politiske og militære institutioner. Den er knyttet til det fremherskende mandeideal og knap så meget til individer. Dette betyder, at der er specifikke systemer af dominans og underordning mellem mænd. Men også mellem kvinder og mænd – og kvinderne må forholde sig til den hegemoniske maskulinitet og enten underbygge eller modarbejde strukturen.

De statslige institutioner og den fremherskende lovgivning må ses i denne sammenhæng¹⁵. Det udtrykker sig blandt andet i den kønsværdisætning, der afspejler sig i fx pensionsordninger, børnepasningsordninger, skattefradragsmuligheder m.v. – men ikke mindst i de regelsæt, der knytter sig til arbejdsmarkedslovgivningen. I forlængelse af staten må de institutioner, der skal regulere arbejdsmarkedet og den dertil indrettede lovgivning – i vores tilfælde jobcentre – forstås som magtpositioner, der forfægter den hegemoniske maskulinitet: Produktionssfæren sammenblandes ikke med reproduktionssfæren, og institutionerne repræsenterer magt, der skal tilgodese de samfundsmæssige interesser, læs: sikre selvforsørgelse som mandligt ideal.

3. Undersøgelsesdesign og fremgangsmåde

3.1 Empiri

Projektet har først og fremmest bestået af et kvalitativt studium på baggrund af videooptagelser af vejledningssamtaler og interviews med vejledere i fire forskellige jobcentre. I analyserne og fortolkningerne har vi sat fokus på både interviews og videooptagelser.

¹³ Vang, Betty (1999)

¹⁴ Ifølge Connell (1995:74-75) er hegemonisk maskulinitet primært defineret i forhold til tre parametre: 1) Mænds undertrykkelse af kvinder, 2) Et kønsopdelt arbejdsmarked (i forhold til arbejdsopgaver, status, løn, kontrol, magt etc.), 3) En heteroseksuel orientering. Her er det vigtigt at påpege, at alle mænd ikke nødvendigvis formår at iscenesætte sig selv i forhold til kategorierne, og herved selv er underlagt disse.

¹⁵ Flere kvindeforskere hævder, at staten (læs: velfærdsstaten), hverken er et patriarkalsk eller matriarkalsk projekt. Der skrives om skandinavisk statsfeminisme. Dette med udgangspunkt i, at kvinder i dag har en dobbelt position i forhold til staten: Som borgere, der udarbejder lovene, og som lønarbejdere i velfærdsstatens professioner, der administrerer sociallovgivningen. Det giver nye muligheder i forhold til at påvirke velfærdsstaten, men også problemer med ansvar for administration af ’uretfærdige’ love og nedskæringer.

Videoptagelserne omfatter fire forskellige vejlederes samtaler med mindst to vejledningssøgende (dvs. ledige jobsøgende), så der i alt er otte brugbare videoptagne vejledningssamtaler¹⁶. Heraf udvalgte fire videoptagelser – én med hver vejleder – til analyse, og på baggrund af disse analyser blev temaerne for de semistrukturerede interviews fastlagt. Derefter blev videoptagelserne fremvist for vejlederne hver for sig, men sammen med én eller to projektmedarbejdere. Den første fremvisning foregik uden kommentarer. Ved anden fremvisning lige efter blev videoptagelsen afbrudt, når vejlederen markerede, for at hun/han kunne kommentere det set. Kommentarerne blev optaget på bånd, ligesom det efterfølgende interview. Interviewene blev derefter transskriberede i fuld længde.

Valget af medvirkende vejledere i projektet har været pragmatisk: En række vejledere blev kontaktet på baggrund af et vist kendskab via vores netværk. Vi ønskede følgende kriterier opfyldt: Geografisk spredning, formelt kvalificerede vejledere (dvs. med uddannelse som vejledere) og begge køn repræsenteret. Fire erhvervsvejledere gav tilsagn om at medvirke, og kriterierne blev tilnærmelsesvis opfyldt: Vejlederne er fra fire forskellige jobcentre i Jylland og på Sjælland, alle fire vejledere har en vejlederuddannelse, og der er tre kvinder og én mand.

De ledige/vejledningssøgende, som indgår i samtalerne, er valgt af vejlederne ud fra typen af samtale (jobplans-samtaler) og på baggrund af deres accept af videoptagelse af samtalen. Det var uproblematisk at få de ledige/vejledningssøgende til at indgå i en aftale om optagelse.

I de fire videoptagne samtaler, som vi udvalgte til analyse af de i alt otte optagelser, er tre samtaler med ledige kvinder og én er med en ledig mand.

3.2 Analysemetoder

Analyserne fandt som sagt sted i spiraler og spring, i både systematiske og strukturerede bevægelser, hvor hvert interview og hver videoptagelse blev gennemanalyseret (herom senere) i sammenlignende, springende bevægelser i diskussioner i projektgruppen. Analyserne blev i hele processen influeret af inspiration fra analysemetoder hos flere forskere¹⁷, hvilket indledningsvist satte os i gang med følgende strukturerende læsninger af interviewmaterialet:

- **temaer** – de gennemgående temaer, der dukker op
- **nøgleord** – de ord, der træder frem af teksten, som er symboladede eller har kraft i teksten
- **bud på affektive læsestrategier** – de affektive stemninger, der skabes hos læseren, og de konflikter og spændinger, der ligger i teksten

¹⁶ Flere af vejlederne optog mere end to samtaler, men afbrød nogle optagelser af forskellige årsager, fx at den ledige var fejlindkaldt el. lign. Ligeledes måtte enkelte optagelser udgå, fordi lyden var for svag.

¹⁷ Søndergaard, D. M. (2000), Hansen, Helle Krogh (2005) og Dorte Staunæs' brug af 'affektive læsestrategier' (VUE-metodeseminar, 2007).

Vi har også været inspireret af Christel Stormhøj¹⁸ og de følgende (af os) lettere omskrevne spørgsmål fra køn til vejledning:
Hvilke handlinger, udtryk og forholdemåder betydningsættes som 'opdraget'/'rigtig vejledning', og hvilke ekskluderes fra kategorien? Hvordan konstrueres virkeligheden/praksis? Hvilken mening tilskrives den? Hvad fremstilles som essens, og hvilken norm refererer det til?

Temaer: Nedenstående temaer eller overskrifter, er dem, der umiddelbart fremtrådte i vores interviewmateriale, men som nævnt ikke opdelt i tekstsekvenser – der vendes tilbage til de enkelte temaer flere gange, hvor de belyses forskelligt og/eller uddybes:

- Relationen mellem vejleder og ledig/vejledningssøgende
- Vejleders opfattelse af egen opgave og vejleders dagsorden generelt og for denne samtale
- Vejleders afgrænsning af egen opgave
- Vejleders tolkning og vurdering af den ledige
- Vejleders forholden sig til køn
- Dilemmaer i opgaven/professionsudførelsen

Disse temaer var nyttige 'åbnere' af både interview- og videomaterialet, de medvirkede til overblik over materialet og gav grundlag for og var det mere traditionelle analytiske modstykker til de 'vildere', springende og afprøvende kodninger og tolkninger.

Disse afprøvende/eksperimenterende tolkninger og kodninger var især inspireret af Søndergaards **analyse-niveauer** og deres betydningsindhold, som kort kan fremstilles således¹⁹:

Tilstandsbilleder: Hvilke handlinger kan observeres, hvordan beskrives de af aktørerne, hvilke prioriteringer m.v.

Konkrete koder: Fremkommer, når beskrivelserne sættes ind i en mere omfattende betydningsammenhæng. Koderne fremanalyseres "gennem undersøgelsen af, hvordan det, der gøres, mødes, hvordan det forstås, tolkes ind i en mere omfattende meningssammenhæng, og hvordan der reageres på det. Koderne manifesterer sig i "kulturens vindretninger"²⁰.

Metakoder: Fremkommer, når de konkrete koder forhandles med metakodens mere abstrakte og generelle ordener, som er dominerende i den vestlige, posttraditionelle kultur. Dorte Marie Søndergaard udpeger følgende tre ordener/specificeringer:

1. Kønskonnotering kan forvaltes fleksibelt og kontekstualiseret med generel overforestilling og oftest også overordning af det maskuline.
2. Handler om at skabe passende balanceringer i konstruktionen af de relativt stabile samlinger af udtryk for køn. Altså balance mellem faste, konventionelle aktørudtryk og den helt frie forhandling/sammensætning af komponenter.
3. Handler om denne respekt for de relativt selvstændiggjorte koblinger komponenterne imellem.

¹⁸ Stormhøj, Christel (2004:70ff)

¹⁹ Søndergaard, D. M. (2000:59)

²⁰ Søndergaard, D. M. (2000: 59-60)

Koblingen af disse analyse-niveauer til vores projekt så således ud:

Tilstandsbilleder:

Den individuelle udfyldning af/udtryk for jobsamtalen i en konkret ramme.

Koder:

Kønnede koder i fx den ”ritualiserede” samtale.

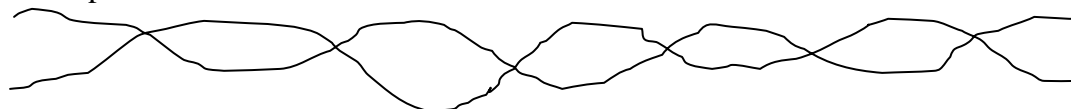
Metakoder:

Koder for forhandlingen i jobsamtaler i jobcentre, hvor forhandlingerne er ”kønnede”.

I vores indledende analyser af **videoptagelserne** trak vi på lektor og phd Steen Baagø Nielsen, RUC, idet han gav os bud på analysevinkler, vi kunne forfølge og afprøve, da vi sammen gennemså en videoptagelse, eksempelvis:

- at se på samtalen som en forhandlingssituation
- at se på, hvordan der forsøges etableret en fælles referenceramme i samtalen
- at se på det kønnede som liggende i den relation, der forsøges etableret
- at se på, hvordan kønnet bliver brugt i forhold til at fremtræde med troværdighed, eller ved at anvende et kønsudtryk, som svarer til koden for eksempelvis dynamisk forretningskvinde
- at se på, hvordan det faglige er kønnet, dvs. se på hvor det ”krydser”:

Det kønnede spor

Vejledningssporet
len?

Hvor krydser de i samtalen?

Et eksempel på, hvordan arbejdet med analysen af videoptagelserne, koblet med Dorte Marie Søndergaards kode-niveauer og med iagttagelsen af ’nøgleord’ i interviewene, førte blandt andet til et fokus på ’den ritualiserede samtale’, som både er én af konklusionerne på analysen og en metodisk ny rammeforståelse. De spændinger og dilemmaer, der ligger indenfor den ritualiserede samtale i den konkrete kontekst, er fremstillet i visualiseret form i analyseafsnittets tema 1 ”Dilemmaer – systemkrav versus vejlederens professionsideal”. Dette tema er ét af tre overordnede temaer, som i de følgende afsnit strukturerer fremstillingen af vores analyse- og fortolkningsresultater.

Tema 1: Dilemmaer – systemkrav versus vejlederens professionsideal

Tema 2: Handleperspektiver baseret på vejleders professionsopfattelse

Tema 3: Det kønnede møde

3.3 Analyserne som udkast til forståelse

Vejlederne må nødvendigvis fortolke samtalerne anderledes, end vi gør. De er selv aktører i samtalen, de mindes om/husker tanker, faglige overvejelser og forpligtelser, følelser osv. fra situationen – dvs. situationen ses og erindres 'indefra'. Desuden ser, vurderer og bedømmer de samtalen som optagelse – udefra – med faglige briller, som faglig 'performance'. Det er en kompliceret position at være i, idet der desuden er to projektmedarbejdere/interviewere tilstede (som oven i købet har set optagelsen tidligere). I det interview, der optages på bånd under og efter fremvisningen af videooptagelsen, er vejlederne da også i begge positioner, de ser vejledningssamtalen vekslende mellem positionerne, både 'indefra' og 'udefra'. Set fra 'udefra'-positionen anlægger de en tolkningsvinkel, som er en professionsvinkel – eksempelvis kan der blive peget på for lidt konfrontation i relation til den lediges/vejledningssøgendes planer eller drømme. Vejlederne bedømmer egen samtale ud fra egne (og i høj grad kollektivt accepterede) professionsidealer. Men de knytter hertil de personlige tolkninger af professionen, dvs. den individuelle udfyldning af vejlederrollen, i form af fremstillinger af, hvad der er vigtigt og betydningsfuldt for dem i udførelsen af arbejdet.

Som iagttagere, interviewere og fortolkere er vi i en anden position – og skal være i en anden position. Det er den position, der muliggør springene, distancen og de kritiske tolkninger og afprøvningerne af dem. Under videofremvisningen havde interviewerne en tilbagetrukket rolle, dvs. vi introducerede fremgangsmåden, tændte og slukkede for apparaturet, stillede eventuelt uddybende spørgsmål til vejlederens kommentarer ved anden fremvisning, og gik derefter over til det semistrukturerede interview²¹. Her bestræbte vi os på kun at stille få spørgsmål for at få vejlederen til at uddybe sine udsagn, og andre, mere tematiserede spørgsmål med baggrund i vores egne analyser af optagelserne, gemte vi så vidt muligt til sidst. Denne sondring lykkedes ikke hele tiden, vores egen optagethed af eller solidarisering med feltet spillede ind imellem ind.

Analyserne og fortolkningerne er ikke præsenteret for de deltagende vejledere, fx med henblik på kommentarer til eller accept af den mening, vi har fortolket frem i materialet. Her har vi valgt samme forholdemåde som Helle Krogh Hansen²², idet arbejdet udtrykker *vores* tolkninger, og at vi alene bærer ansvaret for resultaterne. I overensstemmelse med vores metateoretiske udgangspunkt (det socialkonstruktionistiske paradigme), forsøger vi at præsentere vores tolkninger som *udkast til forståelse*, idet vi er bevidste om, at også andre forståelser kan gøre sig gældende.

²¹ Se bilag: Aftaler vedr. interviews af jobcentervejledere

²² Hansen, Helle Krogh (2005: 50): "Jeg er bevidst om, at der kommer forhold frem i mine tolkninger, som observatørerne [hos os: vejlederne] muligvis ikke ville forstå eller se relevansen af. Det kan naturligvis skyldes, at der rent faktisk er tale om uforståelige og irrelevante tolkninger, men det kan også hænge sammen med, at min kritiske, hermeneutiske tilgang betyder, at jeg går bag om det umiddelbare, ostensive indhold i de konkrete udsagn. Dette afføder tolkninger, som kan vække modstand på grund af et indhold, som de deltagende observatører ikke (bevidst eller ubevidst) kan vedkende sig."

4. Dilemmaer – systemkrav versus vejlederens professionsideal

4.1 Den rituelle samtale

Qua de interviewedes ansættelse på jobcentre er konteksten for vejledningssamtalerne præget af de til enhver tid gældende arbejdsmarkedspolitiske strømninger og af den fremherskende lovgivning på området. En kontekst, der – hvis man betragter den med Connell's optik – på forhånd har en kønnet værdisætning, og skønt denne værdisætning ikke nødvendigvis er deltagernes bevidst, kan den få indflydelse på samtalens forløb.

Et af de temaer, der klart blev udkrystalliseret i interviewene, var den dobbelthed deltagerne fandt, at deres arbejdsopgave bestod i: De skal på den ene side administrere systemets krav om kontrol af den ledige, og på den anden side samtidigt forsøge at etablere en vejledningssamtale, der kan fremme den enkeltes valg og valgprocesser ud fra egne forudsætninger, ønsker og behov.

Denne dobbelthed kan i og for sig genkendes i "Lov om vejledning om valg af uddannelse og erhverv"²³, hvori det fremhæves, at vejledning skal bidrage til, at valg af uddannelse og erhverv "bliver til størst mulig gavn for den enkelte og for samfundet". Den bekendtgørelse, som vejledning på jobcentrene skal udfolde sig indenfor, "Lov om en aktiv beskæftigelsesindsats"²⁴ indeholder samme dobbelthed, idet det understreges, at loven skal bidrage "til et velfungerende arbejdsmarked (...) bistå arbejdssøgende med at få arbejde (...) under hensyn til personens ønsker og forudsætninger". Kardinalpunktet her er imidlertid detaljeringsgraden og regelsættene i kontaktførelsen med den vejledte, og den politik jobcentrene er underlagt:

*"Beskæftigelsesministeriets vejledningsindsats retter sig mod beskæftigelsesmulighederne på arbejdsmarkedet. Vejledningens hovedopgave over for borgerne er at styrke fleksibilitet og mobilitet på arbejdsmarkedet ved, at borgernes valg af karriere sker på baggrund af viden om brancher og kvalifikationsområder, hvor der er vækst og gode beskæftigelsesmuligheder"*²⁵.

I en gryende semiprofession, som uddannelses- og erhvervsvejledning må siges at være, kan denne dobbeltopgave udvikle sig til et reelt dilemma sammenholdt med det etiske kodeks, der blandt andet skal bære professionen oppe:

*"Uafhængighed er et grundlæggende princip i vejledningen. Vejledningen skal varetage brugerens interesser – og ikke politiske interesser, institutioners eller myndigheders interesser eller andre særinteresser (...). Grundlaget for vejledningen er respekt for brugeren og dennes ret til autonomi i forhold til valg og beslutninger. Vejlederen skal respektere mennesket og menneskers værdi og værdighed og fremme denne værdi i sit arbejde"*²⁶.

²³ Nr. 559 af 6. juni 2007, kap. 1.

²⁴ Nr. 1074 af 7. september 2007, kap 1 og 7.

²⁵ Statens vejledningsopgaver i den fremtidige struktur, juni 2006, Notat, Arbejdsmarkedsstyrelsen.

²⁶ FUE's etiske kodeks for vejledere og vejledning (2006) www.fue.dk

På forskellig vis, alt afhængig af professionsforståelse, får denne dobbeltopgave betydning for den enkelte vejleders opfattelse af samtalen og dens mulige udvikling. Som én af vejlederne giver udtryk for, så lykkes en vejledningssamtale, når 'systemet' har fået 'sit', og det samtidigt er blevet muligt sammen at skabe en vejledningssamtale, der formår at bringe den vejledte videre i sit karriereforløb:

"Samtalen er jo lykkedes, ved at den vejledningssøgende er kommet, og vi har gennemført den, og jeg kan gå i systemet og skrive, at vedkommende har været der, ikke? Og det er jo det, vi bliver målt på. Det er det, Hjort Frederiksen hæfter sig ved – det er, om den vejledningssøgende nu også har været der, om samtalen er blevet gennemført, og jeg har trykket på de rigtige knapper... i IT-systemet. Men det, der trækker mig, som jeg synes, gør en god samtale – og som kan gøre mig høj – det er, når jeg kan mærke, at relationen har været der, og den fælles forståelse har været der – og når jeg fornemmer, at den vejledningssøgende er gået ud af døren med noget at komme videre på".

At systemkravene ikke kan undgås, fremføres i alle interviewene:

"Både hun og jeg ved, at der er noget, vi skal snakke om, og man kan jo simpelthen se, at hænderne kravler helt ind i ærmet på hende ... hun sidder næsten og venter på det, fordi hun ved det godt... hun ved det godt, det ... det handler jo om et job i morgen".

De systemkrav, som vejledningssamtalen er indlejret i, afgrænser, hvad der forventes at kunne foregå i samtalen:

*"Min opgave det er så ... dels at informere om, hvad der foregår på den her måde, og så også **prøve at se, om der kan komme noget vejledning ind i den her situation...**" (vores fremhævning).*

Men systemkravene får også gennemslagskraft i mere diffus omtale, som politiske krav, eller som symboler, fx tilstedeværelsen af PC'en som en tredjepart i samtalen:

"... det kommer vi hurtigt ud i det der, den virker meget tændt. Det er klientgørende overfor folk ... den fylder meget i samtalerne".

Eller i den tilbagevendende brug af fællesbetegnelsen om de lovgivningsmæssige krav, som blot og bart "systemet", der i det jagende dyrs metaforik "ånder dig (den ledige) i nakken", "jager dig (den ledige), hugger til dem", eller når der lægges afstand til kravene: "Altså, jeg er ikke det store stygge system i forhold til (den ledige)".

Når kontrolfunktionen italesættes, distanceres den ind imellem gennem ironi (fx direkte adresseret til beskæftigelsesministeren). En anden tilbagevendende metaforik i omtalen af samtals udvikling er, at det drejer sig om at kunne "spille spillet" og dermed kende samtals uskrevne regler.

Hvis man iagttager samtalen ud fra den lediges perspektiv (som vejlederne beskriver det i interviewene), har den ledige en forventning om at blive kontrolleret, en følelse af risiko

for at blive udsat for aktivering/løntilskudsjob, men også et håb om, at man ved samtale slutning får fred (dvs. slipper for kontrol foreløbigt). De begreber, der er i brug, kan anskueliggøre dette. Man kan således blive *fritaget* for aktivering, hvis man fx er i arbejde mere end 80 timer om måneden. Som påpeget af én af vejlederne:

”Systemet er der, og det skal man følge for at have den sikkerhed og den tryghed, som dagpengesystemet giver, ikke? Og så er det bare med at spille med”.

Som udgangspunkt skal samtalen derfor ofte blot overstås for den vejledte, og dette ”bedst muligt” ud fra forskellige mere eller mindre forberedte strategier eller grebne gunstige øjeblikke.

”De har selv en plan, men de er jo ikke dummere, end mennesker er, de ved godt, at hvis de selv er aktive på det her tidspunkt, at de selv har det der kursus, den her idé, og der har hun jo også en strategi ... Og så har hun overstået det, og så får hun den her ro: ”Hov jeg fik jo det ... ””

”Så er systemet jo noget, de skal – systemet er noget, de skal have overstået, ikke?”

Med de klare forventninger både vejlederen og den ledige har til, hvad der forventes at foregå i samtalen, er samtalen nærmest koreograferet med ret så fastlagte roller, spillerum, udviklingsmuligheder og sortie:

*”... der får hun simpelthen ikke lov at snakke, som hun måske gerne ville [smalltalk], fordi den historie ville hun godt have fortalt mig lige så meget som [at indgå i] samtalen. Jeg fortæller hende, hvordan hun kan få job, og nogle ting hun kan bruge, men det er jo ligesom noget andet, hun snakker om. **Det er ikke det, den her samtale skal bruges til**” (vores fremhævnning).*

De systemkrav, vejledningssamtalen er indlejret i, og som afgrænser, hvad der forventes at kunne foregå i samtalen, karakteriseres af en af vejlederne som *’en meget ritualiseret ramme’*, men det er ikke kun rammerne, der er ritualiserede, det er også samtalen i sig selv: Spillet skal spilles, og det har indflydelse på de positioner, der kan forhandles i relationen mellem vejleder og den vejledte. Spillet bliver billedligt talt støjende i opbygningen af relationen. Det institutionelle perspektiv får fx gennemslagskraft, hvor vejlederen opfatter det som sin forpligtelse at konfrontere den ledige med hele viften af institutionelle redskaber, om end de også fra vejleders side kan forekomme overflødige.

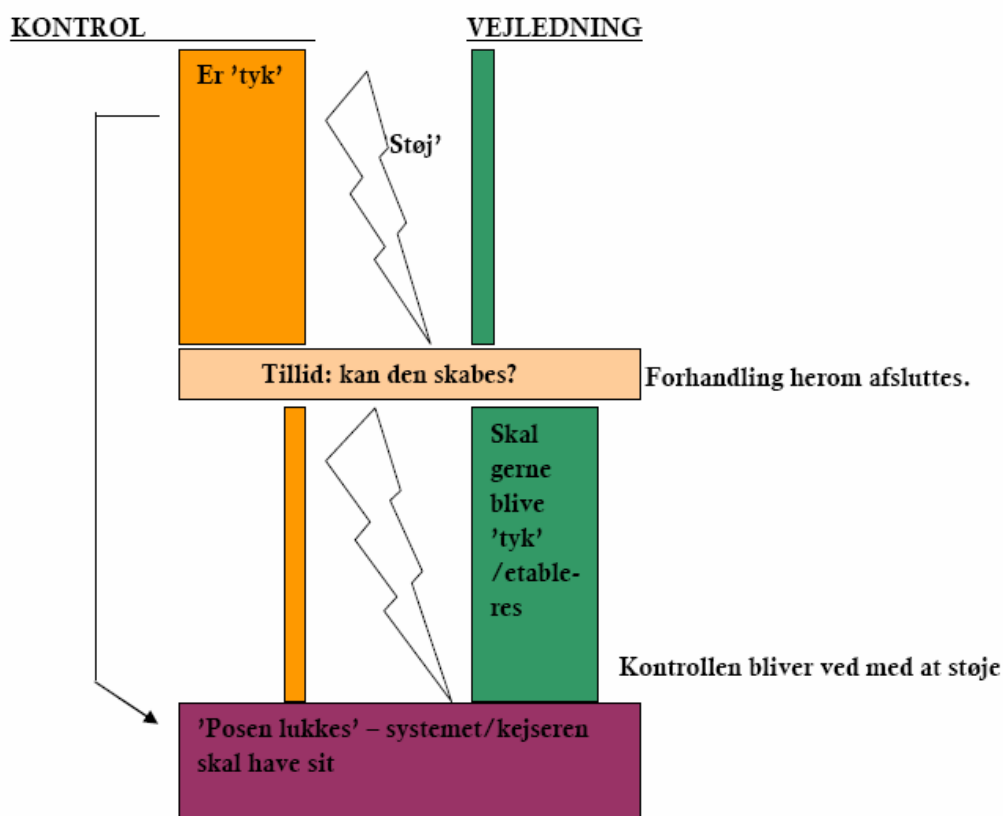
Men systemkravene støjer især i samtalen gennem den ikke-italesatte viden, begge parter har om, at der skal kontrolleres. Den er den baggrund, hvor ud fra alle udsagn fortolkes, og den fungerer som sådan som en vital styringsmekanisme:

”Jobcentret (systemet) har lavet mudder i indkaldelserne. Jeg bliver lidt irriteret over, at man har gjort det igen (...) Jeg tror nu ikke, hun opfatter det som træls, og det er det vigtigste (...) Det er vigtigt, at hun ikke opfatter det som ’træls’, fordi det kan give en dårlig ’kontakt’”.

Spørgsmålet er derfor, hvordan man overkommer den rituelle samtales begrænsninger, når den grundlæggende er asymmetrisk forstået på den måde, at vejleder qua ”systemet” alene har definitionsmagten?

”For man kan ikke være lige, når den ene er system, og den anden er klient”.

Den gode samtale, hvor ’relationen’ og ’den fælles forståelse’ er til stede, hvis mål er, at ”den vejledningssøgende er gået ud af døren med noget at komme videre på”, skal derfor **skabes** i forhandlingen mellem de involverede parter på trods af støjen, samtidigt med at der skal tilstræbes en balance, indenfor hvilke systemkravene skal tilgodeses, og rollefordelingen mellem vejleder og vejledte opretholdes.

Ovenstående figur illustrerer vejledningssamtalen som et tre-faset forløb. At nå til 2. fase i vejledningsforløbet, hvor muligheden for tillid kan skabes, forudsætter imidlertid, at begge parter vil noget med samtalen - vil og kan bryde de roller, de er udstyret med ved processens start:

”Det drejer sig om altså om at skabe en ”fin kontakt”, og jeg tror, hun [den vejledte] åbnede sig mere overfor mig, end hun normalt gør (...). Hun fik lov at fortælle om sine drømme, det synes jeg er vigtigt(...). Jeg synes, hun er meget spændende at møde, og jeg synes næsten, jeg bliver tændt af at høre på folk ...”

Men som det fremgår af figuren, forsvinder kontrolfunktionen dog ikke, selvom positionerne mellem vejleder og vejledte er forhandlet til gunst for den tilstræbte gode vejledningssamtale. Systemkravene er hele tiden til stede som støj i relationen, og den dobbelte opgave bliver hermed til reelle dilemmaer, der udspiller sig på vejledningsarenaen, og som på forskellig vis får betydning alt afhængig af den enkelte vejleders handleperspektiver og forholdemåder.

Systemkravene, og den støj de afføder i samtalen, må i forlængelse af Connell også indbefatte, at den rummer kønnede værdisætninger, der lejlighedsvis sætter sig forstyrrende igennem for samtals deltagerne.

4.2 Handleperspektiver baseret på vejleders professionsopfattelse

Væsentligt for professionsforståelse og et klart gennemgående tema er, at ”systemet” kan bruges fremadrettet – også på systemets egne præmisser – til gunst for den vejledte:

”Hun [den vejledte] begynder at se, at hun kan bruge det til noget, og der tror jeg, hun er med”.

”Det der med at systemet gerne skulle kunne hjælpe dem, det tror jeg ikke, der er så mange, der går og husker på. Ikke ... veluddannede mennesker”.

Men hvilket råderum har den enkelte vejleder for at skabe ”den gode vejledningssamtale”, som de alle synes at være optaget af? Hvori består den gode relation?

Svarene knytter sig til den enkelte vejleders fortolkning af systemkravene, professionsforståelse, menneske- og læringssyn og hermed de forforståelser, der udgør grundlaget for vejledernes individuelle valg, metoder og handleperspektiver og forholdemåder.

Væsentligt her er også vejleders fortolkning af den vejledte. Denne spiller en central rolle i relationens opbygning og processuelle forløb. Fortolkningen udtrykkes meget ofte i polariseringer/modsætningspar: ærlig-ikke ærlig, doven-ikke doven, stærk-ikke stærk, dygtig-ikke dygtig m.v., og som vi skal se i kapitel 5, spiller disse vurderinger en stor rolle for det kønnede møde.

I det materiale, vi har indsamlet, er der tre handleperspektiver, hvilket omtrent svarer til antallet af interviewede. Hermed også sagt, at virkelighedens verden må forventes at være præget af stor mangfoldighed. De tre handleperspektiver kan afgrænses ud fra deres forskellige fokus og fagprofessionelle forholdemåder. Disse er ikke udtryk for en egentlig strategi i forhold til den rituelle samtals dilemmaer men må forstås som kontekstafhængige i forhold til mødet med den vejledte og de forhandlede positioner i relationen, som mødet giver rum for på baggrund af den givne kontekst:

- Et handleperspektiv med anerkendende tilgang, hvor perspektivet er at vægte den vejledtes ønsker og potentialer (muligheder)

- Et handleperspektiv, hvor fokus er på den vejledtes rettigheder, og perspektivet er at skabe gennemsigtighed i magtrelationen (fairness)
- Et handleperspektiv med et essentialistisk præg, hvor vejlederens fortolkning af den vejledtes er det altafgørende for samtaleens resultat (at matche den enkeltes kvalifikationer og muligheder med arbejdsmarkedets behov).

4.2.1 Den anerkendende tilgang

I den *anerkendende tilgang* er den vejledtes potentialer, ønsker og behov udgangspunktet for vejledningssamtalen, mens samspillet og relationen mellem vejleder og vejledte er afgørende for dens processuelle udvikling og resultat. Handleperspektivet ses udmøntet som narrativ metode eller som konstruktivistisk (det sidste angivet af vejleder selv). Vejlederen har her en klar opfattelse af, at samtalen foregår i rituelle rammer. Systemkravene er noget, ”der skal overstås” eller ”have sit”.

Succeskriterier for den gode samtale er:

- at udgangspunktet er den vejledtes ønsker, såfremt disse udtrykkes
- at det lykkes at bruge ”systemet” på den vejledtes præmisser
- at det lykkes at skabe positiv kontakt og resultater (på trods af ”systemet”). Man erkender/ tilkendegiver definitionsmagten, men har også et *valg* og påtager sig også et ansvar for samtaleens opbygning og udfald

”Der er mange, der føler, at de bliver jagtede lige nu ... Der kan man vælge kontroldelen, men man kunne også vælge at vise, hvordan den vejledningssøgende kan handle selv ...”
”Altså jeg føler, at det var en meget ligeværdig samtale. ... og det tilstræber jeg meget.”
(vores fremhævning)

Med den *narrative tilgang* opfattes de rituelle rammer som forstyrrende for samtaleens opbygning og som et risikomoment i forhold til ”den gode samtale”. Det er som sådan ikke forbavsende, da gensidig tillid og troværdighed er pantsat, ”når spillet skal spilles”. Et forkert kast med terningen kan fratage vejleder autenticitet. Rodede indkaldelser fra systemets side, den insisterende PC, der hele tiden – i hvert fald minder vejleder om systemkravene – opleves som barrierer, der skal overkommes.

”Fremover vil jeg kun bruge skærmen til det absolut nødvendige ... der er jo ingen grund til, at det er mig, der har musen ... der bestemmer, hvad der skal ske ... Hun kunne lige så godt (selv) sidde med musen”.

Set udefra gennem vores videooptik er konstruktionen en anden. Videoen bekræfter, at PC'en optræder som tredje part, men at det ikke nødvendigvis ser ud til at hæmme og begrænse den vejledte. De er i kontakt, samtidigt med at PC'en skimmes, men den giver mulighed for pauser i den rituelle samtale – fx til refleksion eller smalltalk.

Målet er den gode relation, hvilket involverer begge parter på det personlige plan. Det indebærer også, at samtalen kan bevæge sig ud over formalia, og at den vejledte opfordres til at tilkendegive sine fremtidsvisioner:

”Hun fik lov at fortælle om sine drømme, det synes jeg er vigtigt.”

Opbygningen af relationen, der skal skabe den ”fine kontakt”, er bevidst narrativ, der smalltalkes ”som døråbner” (til personen). Man skal lære hinanden at kende. Der skal skabes affektiv afstemning og dermed tryghed og tiltro i en ”god atmosfære”.

Videoen viser, at vejleder bestræber sig på at give god tid til samtalen, hvilket understreger, at den vejledte anerkendes. Vejleder er bevidst om den tidsmæssige faktor og betydningen heraf:

”Hvis det var gået ret meget hurtigere, så var vi kun nået til første lag, hvor hun ville være XX, jeg synes, vi nåede ret meget [dybere ned]”.

Videoen bekræfter, at vejledte har rykket sig – er opstemt:

”Nu bliver min mand glad [nationalitet angives], vi skal til XX [land angives]”.

Udbyttet af samtalen opsummeres på følgende måde af vejleder i interviewet:

”Jeg synes, hun er meget spændende at møde, og jeg synes, jeg bliver næsten tændt af at høre folk, det er rigtigt lækkert for mig”.

Den vejledte beskrives efterfølgende i værdsættende termer som ”idérig”, en person der ”kan” og ”tør”, der ”ved hvad hun vil”, er i besiddelse af ”sund faglig identitet” osv.

Men der er flere måder at forvalte den anerkendende tilgang på. Som nævnt beskriver en af vejlederne sig som *konstruktivist*.

Her indebærer det anerkendende udgangspunkt, at den vejledte generelt mødes med: *”for ellers kunne vi jo få nok at gøre”* [- underforstået: med at kontrollere den vejledtes oplysninger].

I interviewet beskrives personen qua sin alder og uddannelse som en af senmodernitetens unge, der selv er aktive aktører i eget liv, har mod og vilje:

”Der vil jeg sige, det er mod og vilje, det kommer an på, og selvfølgelig også hvad muligheder, der er i samfundet ... Altså hans generation, hans personlighed og her, nu ved jeg jo godt lidt, hvad du fisker efter – jeg er helt sikker på, at det ikke har noget som helst med køn at gøre. Altså ikke med den uddannelse – der er det ligegyldigt, om du er mand eller kvinde, hvis du er dygtig.

Jamen, han skal nok få job – jeg er ikke i tvivl om det – overhovedet ikke. Jeg ved slet ikke, om han er ledig stadigvæk – altså. Kan han ikke få et job her, så kan han da sikkert få et job i udlandet.”

Det anerkendende udgangspunkt betyder også, at vejleder tilstræber ”den ligeværdige samtale”.

Samtalen indledes med at angive rammerne, og hvad man kan forvente sig af samtalen.

”Så lytter jeg ... fordi så finder jeg ud af, hvad har han brug for af oplysninger... Og så må vi tage det derfra, om man så må sige”

”Jeg skulle jo gerne møde dem, der hvor de er, og det kan jeg kun finde ud af ved at spørge ... Jeg spurgte ham, om de der ting, jeg ikke vidste, og det fortalte han mig jo ...”

Men:

”...jeg kan godt finde på også at gøre mig lidt mere dum eller lidt mere naiv for at få dem til at give udtryk for deres virkelighed.”

Samtalen bliver målt på den fælles interaktion og samkonstruktion:

”Hvis jeg skal måle det på den relation, der var imellem os, og den indforståethed og den fælles forståelse, vi egentlig fik for hans situation, så synes jeg sådan set, at det var en udmærket samtale.”

Her underforstået, hvis vejledningssamtalen har udvidet den vejledtes perspektiv, ”og han har fået noget at komme videre på”.

Om systemkravene er overholdt mødes med et vist ”sort humor forhold”. Hvis man alene følger lovgivningen – ”at folk kommer så hurtigt som muligt videre og ud i job”, så har samfundet, set ud fra et pragmatisk synspunkt, spildt de penge, som er investeret i uddannelse:

”Personligt mener jeg, at det vil være fuldstændig vanvittigt, at han gik ud og kørte truck, når samfundet har betalt for sådan en kæmpeuddannelse for ham ikke? (...) Det ville Hjort Frederiksen ikke bryde sig om at høre. Men sådan er det.”

Forforståelsen erkendes af denne vejleder i forhold til den vejledte. Den vejledte beskrives i positive termer qua ’mod’, ’vilje’, ’dygtighed’ og ’højt uddannelsesniveau’.

4.2.2 En tilgang med fokus på den lediges rettigheder og gennemsigtighed i magtrelationen

Succeskriterier for den gode samtale er her:

- Åbenhed/gennemsigtighed omkring systemkrav
- Rum til vejledning
- Dialog, tillid og tryghed, enighed

Udgangspunktet for handleperspektivet er erkendelsen af den rituelle ramme, som vejlednings-samtalen er indlejret i. Systemkravene er uomgængelige, og kontrolfunktionen er kendt og erkendt i spillet. Tilgangen til forståelse af den vejledte er, at denne er borger med rettigheder og som sådan skal behandles etisk ansvarligt og ikke slet og ret som en arbejdskraftressource.

Den ”gode vejledningssamtale” er afhængig af flere faktorer, fx tidsrammen:

”Min opgave – det er så dels at informere om, hvad der foregår på den her måde og så også prøve at se, om der kan komme noget vejledning ind i den her situation...(…) men der ligger et præstationskrav for mig om at få klaret det der indenfor tidsrammen...”

Ligeledes er samtalen afhængig af, at der kan skabes tillid og tryghed i relationen på trods af systemkravene. Metoden er gennemsigtighed, nedtoning og distancering af kontrolfunktionen:

”Men der skal være enighed, der skal være en dialog ... en åben vejledning. Borgeren har så mulighed for at få en udtalelse med, fx hvis de ikke er enige eller har kommentarer. (...) Der skal bl.a. finde dette aktiveringstilbud sted, jeg skal lave den der matchkategorisering og registrering ... og det har jeg valgt at gøre åbent. Jeg har også stillet min skærm hen, så hun kan følge med i den.”

”Jeg lægger jo også distance til det der med de der to jobs, ikke?[(vejledningens dobbeltopgave] ... altså, hvad kan sådan nogen som jeg kontrollere ... det var egentlig for at lægge distance, tror jeg, i situationen ... til den der kontrolfunktion, for jeg skal i spil som én, der kan hjælpe hende, og hvis jeg spille ..., overspiller den der kontrolrolle, så kan man ikke den der [= gode samtale/vejledning]”.

Men er åbenhed og gennemsigtighed nok til at skabe den gode relation – den gode samtale? Her udpeges personbårne egenskaber hos vejleder og vejledte som afgørende. Vejleder fremhæver selv følgende:

”Jeg ved ikke, hvad der fungerer godt – men jo, så er det den ro, jeg udviser, så er det jo det, der fungerer, jeg får hende til at føle sig tryk...”

Den vejledte på sin side er en robust og stærk medspiller, der ikke lader sig slå ud, hun kommer tilbage i samtalen, er velfungerende:

”... i forhold til den måde hun agerer på, orv, der er fuld gang, ja, hun virker jo sådan rigtig velfungerende”.

De personbårne egenskaber betyder, at interaktionen mellem dem resulterer i ”den gode samtale”, selvom de *”måske ikke kommunikerer særligt godt og aktivt”*. Men *”situationen og jeg tilsammen gør, at man får gang i noget ... det er måske et lucky punch”*, og et resultat af at hun (den vejledte) er aktiv og *”ikke lader sig slå ud”*(af samtals mangler).

4.2.3 En tilgang, hvor vejlederen indtager en fortolkende rolle

Succeskriterier for den gode samtale er:

- sammen med den vejledningssøgende at opstille et ”fornuftigt og realistisk beskæftigelsesmål”
- tilbud om hjælp til selvhjælp

Udgangspunktet for handleperspektivet er, at systemkravene vægtes på systemets præmisser. Kontrolaspektet er *”sådan set det, der er mit arbejde, at hugge til dem og sige: Jamen, vi har den her aftale ...”*. Den rituelle samtale omtales som ”standardiseret adfærd”. Men spillet på banen har en klar spilfordeler, nemlig vejleder, der har:

”en rutine med, at jeg holder mig præcist til det, jeg har sat mig for, at der skal tales om; hvilke job hun søger, eller hvilke jobtyper hun søger, hvor jeg kan få hende med på, at hun skal placeres.”

At være spilfordeler er en kunst i sig selv:

”... det er jo så også en kunst, man kan, i de her samtaler. Det er at padle udenom at bruge penge, hvis man ingen penge har, for du må ikke give afslag af økonomiske årsager. Så hvis folk kommer ind ad døren og siger, at de vil have et ganske bestemt kursus, og du ved, at det er for dyrt, så skal du padle udenom uden at sige, at den egentlige grund er økonomien.”

Vejleder og vejledte har en ”fælles opgave” at løse, og det forudsættes, at der er fælles forståelse for samtalsens formål og gavnlighed:

”... hun ved også, at vi ikke har planer om at hugge hovedet af folk. Vi har en ordentlig tone, og vi er blot mennesker, der vil forsøge at give hende et job” ... ”Jeg prøver jo også ... jeg giver hende et ... hjælp til selvhjælps-tilbud.”

Relationen bæres igennem af, at der etableres en ’fornuftig’ samtale, der omhandler realistiske beskæftigelsesmål, forstået som realistisk opnåelige for den vejledte inden for realistiske rammer, og det er vejleder, der som spilfordeler er fortolker af den vejledningssøgendes muligheder. Fortolkningen af den vejledtes muligheder matches med det realistisk mulige på arbejdsmarkedet. Det er en matchtænkning med essentialistisk præg, fordi det ikke nødvendigvis forventes, at den vejledte kan udvikle sig væsentligt (fra sin kerneidentitet), og fornuft og realisme vægtes som redskab til erkendelse af den vejledtes situation og muligheder:

”Jeg skal sikre mig, at det både er fornuftigt og med realistiske beskæftigelsesmål, og at det er indenfor de rammer, der er fornuftige, (...) hun har jo en fin dialog, hvor hun egentlig følger mig hele vejen ... hendes erfaringer og drømme om fremtiden er realistiske både med hensyn til, hvad hun kan skrive i en ansøgning ... det hele passer.”

En fornuftig samtale forudsætter en ”fornuftig” samtalepartner, hvilket den vejledte fortolkes som. Men derudover forudsættes det også, at den vejledte er ”ærlig” (overfor sig selv i

egen selverkendelse og overfor vejleder i forhold til at videregive denne), da det er forudsætningen for at være fornuftig.

Men der er også et motiv til at være og optræde fornuftigt i erkendelse af systemets virkemidler:

”Altså nogen gange spekulerer jeg jo over, og jeg har det vel også nogen gange ligesom løvemor på savannen, at de dyr, der måske ikke lige løber lige så hurtigt i flokken som de andre, de bliver vippet lidt ud til siden og får et offentligt løntilskudsjob. Men så kan man jo sige, at statistisk har de offentlige løntilskudsjob jo en fantastisk effekt (...). Det får altså folk til at sige: Godt så, hvis jeg skal gå her og arbejde i 36 timer om ugen for mine dagpenge, så kunne jeg måske arbejde 37 timer og så få en overenskomstløn ...”.

4.2.4. Opsamlende om de 3 handleperspektiver

De tre handleperspektiver, der her er beskrevet, forholder sig på forskellig vis til den rituelle samtale, hvilket indebærer, at opgavens dobbelthed også afføder nuancer og forskellighed i de dilemmaer, der opstår. Alle har dog valgt at forholde sig til den rituelle samtale, hvilket toner deres perspektiver og tilgang til det møde, der skal finde sted på vejledningsarenaen, og opfattelsen af det rum samtalen skal gives.

I den anerkendende tilgang er kardinalpunktet at opbygge det relationelt velfungerende vejledningsrum, hvilket afføder dilemmaer omkring systemkravenes støj i samtalen, også selv om disse nedtones eller opleves fravalgt. Det er nemlig afgørende for samtalens udfald, at begge er aktivt deltagende og nærer gensidig tillid til hinanden for at ”samkonstruere” uddannelses- og erhvervsvalg på baggrund af den vejledtes behov og ønsker.

Hvor handleperspektivet har fokus på den vejledtes rettigheder, kan ønsket om at skabe gennemsigtighed i forhold til systemkravene overlejlere opbygningen af relationen og fokus herpå. Hvorvidt det lykkes at etablere vejledning bliver afhængig af personbårne egenskaber – hvad vil der ske i vejledningssamtalen, og hvad vil udfaldet blive, hvis disse egenskaber ikke gensidigt aflæses?

I det sidste handleperspektiv vægtes systemkrav i den dobbelte opgave. Arbejdsmarkedskravene fortolkes rationelt – den vejledte fortolkes rationelt, hvilket grundlæggende vil sige ud fra vejleders eget billede af den ledige og dennes leverum. Men en positiv fortolkning af den vejledte vil kræve, at denne udviser ”systemadfærd”, så at sige er socialiseret til at opføre sig rationelt og fornuftigt i tydeligt asymmetriske relationer og desuden er i stand til at opfatte vejleders tilbud eller match som hensigtsmæssige, enten på forhånd eller i løbet af samtalen. Dilemmaerne her er derfor knyttet til selve mødet med den vejledte.

Men uanset tilgang er spændvidden i vejledningsrummet og samtalens forløb knyttet til det personlige møde mellem vejleder og vejledte og opbygningen af deres gensidige relationer.

5. Det kønnede møde. Køn som afgrænsningsfaktor i vejledningssamtalen

5.1 Indledning

Vi har med udgangspunkt i Dorte Marie Søndergaard fået skærpet vores bevidsthed om, at alle sprog handlinger er kønnede. Det vil sige, at kønnet er overalt, og spørgsmålet bliver så, hvordan og hvornår vi i vores fortolkningsproces kan afgøre, at kønnet bliver **betydningsfuldt** i forhold til afgrænsningsfaktorer i valgprocesser for ledige?

Vi har i det følgende afsnit om vejledningssamtalen som et kønnet møde konstrueret forskellige udkast til forståelser af, hvorledes køn spiller ind i vejledningssamtalen og får betydning. Vi ser vores fortolkninger som **udkast** til forståelser. Her er det nok heller ikke uvæsentligt, at vi fire, som har forestået fortolkningsarbejdet, alle er kvinder, så vi har på den måde en væsentlig kvindelig kønnet dominans i blikket på jobsamtalerne og interviewene.

Ifølge Søndergaard er det ikke muligt at opfatte omverdenen kønsneutralt, den er altid kønnet. I mødet med handlinger, begreber, institutioner m.v. vil vi altid ordne eller placere handlingen/begrebet som henholdsvis maskulint eller feminint kønnet. Samtidig er der ifølge Søndergaard i denne ”overfor-stilling” oftest også indlejret en overordning af det maskuline, hvilket indebærer, at dette generelt tilskrives en større værdi end feminine forholdemåder.

I den følgende analyse går vi på jagt efter kønnets betydning som afgrænsningsfaktor i vejledningssamtalen i jobcentret.

5.2 Fascinationen af kvinden som kan det hele ...

I en af samtalerne, hvor parterne begge er kvinder, beskriver vejleder den ledige med udelukkende positive og stærke egenskaber. Vejleder er tydeligt fascineret af den ledige som værende én, der kan og vil forfølge sine drømme. Vejlederen opsummerer således sin opfattelse af vejledte efter gennemsynet af videooptagelsen:

”Jeg synes, hun er meget spændende at møde, og jeg synes, jeg bliver næsten tændt af at høre folk (som hende, vores tilføjelse), det er rigtigt lækkert for mig”.

Vejledningssamtalen mellem de to kvinder bevæger sig igennem tre faser. Første fase er domineret af en konkret afsøgning af jobmuligheder for den ledige på baggrund af hendes tidligere job erfaringer og uddannelse som cater. I den anden fase opmuntrer vejlederen den ledige til at arbejde med sine drømme og visioner om beskæftigelse og fremtid. I tredje fase tager den ledige med vejlederens hjælp de første skridt i forhold til, hvorledes drømmen kan realiseres.

I den første fase af vejledningssamtalen danner der sig hurtigt et mønster i kommunikationen. Vejleder foreslår den ledige forskellige valgmuligheder i forhold til job – eller bygger videre på de interesseområder, som den ledige nævner, og omformer dem til yderligere jobforslag.

Disse afvises imidlertid af den ledige, lige så hurtigt som vejleder nævner dem. Enten siger den ledige fra fagligt i forhold til at forfølge job indenfor tilgrænsende fagområder, i ft. det hun selv repræsenterer. Eller – og det er oftest – siger hun fra, fordi arbejdstider og transportmuligheder kolliderer med hendes udtrykte første prioritering af familieliv og børn. Mønsteret i kommunikationen udfolder sig næsten som prinsessen i eventyret ”Svinedrengen”. Vejleder foreslår forskellige jobmuligheder indenfor forskellige områder, men den ledige afviser i en lang periode efter tur alle sine ’frieres’ gaver: Duer ikke, væk:

”Jeg checker AF hver dag, men der er jo ingenting. Jo, men så er det Århus og Silkeborg, det er for langt for mig” ... ”Pædagogmedhjælper – nej, det er ikke det jeg brænder for” ... ”Nej, jeg skal ikke arbejde som kok” ... ”20-timers stilling, nej tak” ... ”Skiftende arbejdstider, det er jeg ikke interesseret i” ... ”Jeg tilsidesætter ikke min familie for et arbejde!” ... ”Nej, det er jo Ryomgaard” ... ”Ja, det kan man måske godt acceptere, hvis det var” ... ”Nej, der er for langt” ... ”Nej det gider jeg ikke...”

Vejleder sætter ikke på noget tidspunkt spørgsmålstejn ved den lediges prioriteringer, tværtimod anerkender vejlederen igennem hele sekvensen den lediges prioritering; at drage omsorg for familien som begrundelse for at fravælge forskellige jobtyper, forskellige arbejdstider og arbejdsforhold.

5.2.1. Moder og jobsøgende

For os som observatører af videoen tegner sig en konventionel feminint kønnet modstilling: Den udearbejdende kvinde overfor moderen med ansvar for familiens behov. Og her læser vi som observatører situationen som en kvindelig ledig, som ret så konsekvent prioriterer sin moderrolle, og som derfor siger fra overfor et bredt spektrum af jobmuligheder og åbninger.

Men vejleder konstruerer forløbet anderledes. Efterfølgende i interviewet, hvor hun igen ser vejledningssamtalen på video, tolker vejleder ikke den lediges afvisninger som negativitet eller uvillighed til at åbne sig for en bred horisont af beskæftigelsesmuligheder. Vejlederen opsummerer flere gange gennem hele interviewet den lediges indstilling som udtryk for en positiv og handlekraftig side hos hende:

”Hun ved hvad hun vil”. ”Hun kan og tør”. ”Hun har ret klare ideer”.

Vejleder iagttager en stærk og målrettet kvinde. Vi tolker, at netop på grund af vejleders anerkendelse af vejledtes fra- og tilvalg, ja hele grundsyn, etableres deres *”fine kontakt”*, og denne kontakt styrkes gennem begges spejling af hinanden i en enighed om, at moderrollen og det at drage omsorg for familien har førsteprioritet.

”Hun fortæller mig, at hun er glad for sin familie, og det er dejligt at høre (vores fremhævelse). Hun har en familie, hvor det skal fungere med familie og arbejdsliv... Hun har de der mor-vendinger”.

Man kunne stille spørgsmålet, om denne prioritering var blevet modtaget lige så ubetinget positivt, hvis det var en mand, der havde fravalgt arbejde begrundet i far-vendinger – og et andet

spørgsmål kunne være, om den ledige var blevet mødt af en mandlig vejleder på samme måde, som vejlederen gør det her. Vi tænker, at den vejledte sandsynligvis ”profiterer” af, at hun taler til og med en kvinde. Men også at hun taler til og med en vejleder, som ser det at spejle og anerkende fremførelser af køn som en del af en professionel relation. Samtidigt bekræftes den ledige personligt i sine egne antagelser, i sit eget selvværd (og det samme bliver vejleder).

5.2.2. At realisere sine drømme

Samtalens næste fase åbnes af vejleder, hvor hun spørger vejledte om, hvad hendes drømme-job kunne være. Det sætter en eksperimenterende og udforskende proces i gang hos den ledige, hvor hun åbner op for sine drømme om at etablere selvstændig virksomhed. Vejledte nyder tydeligvis at befinde sig i denne proces, og vi fornemmer som observatører, at der samtidig sker en markant ændring af vejledte. Den narrative tilgang og legitimiteten af at arbejde med sine drømme gør vejledte fokuseret og fantaserende på samme tid.

Samtalen udvikler sig i hele denne fase som et langt og virksomt anerkendende narrativt forløb, hvor vejledte associerer på, hvilke drømme hun har. Den vejledtes forholdemåde ændrer sig fra at være afstandstagende og fravælgende til at være tilvælgende og tyk af begejstring og nærvær. Visionerne har forløsende karakter, det åbner for nye muligheder og perspektiver. Vejlederen kommenterer forløbet således:

”Hun går ligesom op i helikopterperspektiv, ikke også? Og siger måske lidt ... Hun går ud af jeg ... og så går hun op.”

Der er en klar flowsituation – som begge udlever på visionsniveau, hvor vejleder understøtter drømmene – og måske udlever sine egne:

”Jamen, de har jo snakket om det med Sverige i mange år ... Hun har set konkret på en forretning ... Jeg tror ikke, hun vælger den forretning, jeg tror ikke, hun vil være så bundet, det tror jeg, hun går væk fra.”

Vi fornemmer, at vejlederen og den ledige i det konkrete tilfælde kan kønne hinanden, bekræfte hinanden i styrke, idérigdom – i at være velovervejede – i at kunne og turde. Som iagttagere kan man fortolke den flowsituation, der opstår, på mange måder.

Måske opstår flowsituationen simpelthen, fordi der gives rum og legitimitet til at være legende, eksperimenterende og associerende? Det betyder også, at vejledningsrummet som et rum for kontrol af den ledige, midlertidigt sprænges – det vil sige det rum, hvori den ledige hele tiden skal være overvågen og kontrollerende i forhold til de oplysninger, vedkommende giver om sig selv, og ikke mindst realistisk argumenterende og forhandlende. Vejleder udtrykker om jobsamtalen, at:

”Ved de her samtaler, hvor vi lægger planer, der handler om folks karriere, dér skal ligesom være plads til, at vi også hører, hvad det egentlig er, der foregår mellem linjerne, hører, hvad der er et spadestik nede, for det kan godt være, at det er der, vi skal ned og vende, eller vi skal ned og hente ressourcerne – eller hvad det nu er.”

Spørgsmålet er så, om et sådant legende rum er feminint konnoteret, om det gives særlige muligheder i mødet mellem to kvinder?

Eller måske opstår flowsituationen, fordi den ledige har oplevet sig mødt og anerkendt som menneske og ikke mindst som kvinde/mor af vejleder?

Vejlederen er i sin vejledningstilgang bevidst om betydningen af at finde 'mødesteder' mellem hende selv og de ledige gennem smalltalk. Det vil sige at have en bevidsthed om i samtalen at opsoge mulige erfaringer, holdninger og følelser, som vejleder og ledig kan dele og mødes kortvarigt om.

"Jeg bruger meget smalltalk, det er en døråbner og med til at man kan mødes i øjenhøjde."

På denne måde kan smalltalk, der om noget anses for en fremførelse af en feminin konventionel kode, ses som del af en anerkendende vejledningstilgang.

5.2.3. Mor og selvstændig erhvervskvinde – en gammel modstilling?

Vejlederen og den ledige mødes paradoksalt nok i to samfundsmæssigt set modsætningsfyldte konventioner om kvinders karrierevalg: I første fase af samtalen mødes de i en værdsætning af moderrollen og dens overordning i forhold til arbejde, det vil sige en samfundsmæssig konventionel kodning af det feminine (som begrunder afgrænsninger i forhold til karrierevalg). I anden fase af samtalen mødes de i den lediges beslutning om det store opbrud i familiens liv og forhold, nemlig at flytte til Sverige og blive selvstændig erhvervsdrivende kvinde, det vil sige et brud med den konventionelle kodning af det feminine.

Interessant er det, at der for vejlederen ikke opstår nogen modsætning mellem disse to positioner i forhold til valg af karriere. På den ene side den store MOR, som varetager familiens behov – på den anden side kvinden med visionerne, den selvstændige, målrettede erhvervskvinde. Og måske er det netop her, samtalen henter sin stærke fascinationskraft, i budskabet om at kvinder kan det hele? Hvor den kønnede identifikation med begge positioner forstærker og på mange måder skaber den vejledningssamtale og det møde, som udvikler sig?

Et andet spørgsmål, der rejser sig for os som observatører, er, at den lediges fravalg af jobmuligheder – begrundet i familiens/børnenes behov i begyndelsen af samtalen, hvor jobmulighederne angik lønarbejde indenfor kokkefaget – senere i samtalen, hvor det drejer sig om realisering af drømmen om at skabe egen virksomhed, forsvinder som dug for solen – både for vejleder og for den ledige. Det er som om, besværlighederne med at være både udearbejdende kvinde og varetage familiens/børnenes behov opløses, når det drejer sig om at etablere selvstændig virksomhed. Hvad er på spil, som opløser modsætningen?

Samtidig skubber en affektiv læsestrategi fra os som iagttagere spørgsmålet frem: Hvorfor spørger vejleder ikke mere kritisk afprøvende ind i forhold til den lediges drøm om at etablere egen virksomhed i Sverige? Hvad er det i relationen, i vejleders professionsideal og tilgang til

vejledning, i det kønnede møde, der gør, at kritiske, afprøvende og refleksive spørgsmål ikke vælges af vejleder?

Med udgangspunkt i Dorte Marie Søndergaards forståelse af hvorledes de konkrete koder forhandles med metakodens mere abstrakte og generelle ordener, kan det iagttages, hvorledes de konventionelle kulturelle koder om moderrollen og selvstændig erhvervskvinde i nogle kontekster opfattes som modsætningsfyldte fremførelser af femininitet – og i andre kan leve side om side med respekt for de relativt selvstændiggjorte koblinger komponenterne imellem.

Samtidig med at vejleder og vejledte kønner hinanden gennem konventionelle kulturelle koder om moderrollens overordnede betydning, kønner de også hinanden i forhold til en dominerende vestlig posttraditionel kulturel fremføring af det feminine: Fremføringen af den frie, uafhængige kvinde, som har visionerne, fremdriften og handlekraften.

I interviewet spørger vi vejlederen, om hun ser forskelle mellem mænd og kvinder i forbindelse med etablering af egen virksomhed og det at forfølge sine drømme. Hun udtrykker, at hun opfatter kvinder som mere åbne og målrettede end mænd i forhold til at forfølge deres drømme og afprøve noget nyt, når de befinder sig på en skillevej. Og hun ser den ledige som et eksempel på dette.

”Kvinder er mere åbne overfor at sige: ’jamen, så må jeg hellere prøve noget helt andet’. Kvinder ligesom accepterer, at det kan også være noget andet...”

Her mener vejleder blandt andet også karrierevalg, som bryder med de traditionelle kønsroller. Hun refererer samtidigt til en mandlig kollega, der syntes, at mænd havde så mange flotte idéer og kunne snakke luftkasteller uden at blive gjort ansvarlige for det, og refererer, at de sammen konkluderede, at man måske opfatter ens eget køn lidt mere ufarligt. Vejlederen udtrykker tidligere i interviewet om den ledige, at:

”... hun havde det jo, det var ikke, altså det var ikke strøtanker, det var ikke luftkasteller, det var jo sådan set konkrete ting, som kunne blive ført ud i verden”.

5.3 Mystifikationen af den aktive højgravide ledige

I forlængelse af en anden vejledningssamtale udtrykker den mandlige vejleder flere gange ambivalente følelser, mystifikation, undren og overraskelse i forbindelse med udviklingen i samtalen. Og dette har måske rødder i den markant kønnede situation, som vejledningssamtalen er indlejret i, nemlig den højgravide ledige, som i kraft af samtalen i jobcentret befinder sig midt i arenaen for karrierevalg og erhvervsrettethed. På den baggrund bliver vejledningssamtalens overordnede mål, en jobplan, umiddelbart oplevet som ret så udsigtsløs.

Vejleder udtrykker sig om den ledige: Hun er hurtig, aktiv, ekstrovert, lader sig ikke slå ud, kommer tilbage, er beslutsom, én der har sin egen dagsorden med sig (underforstået: som kender systemet og kan arbejde i det). Samtidig udtrykker vejleder flere steder under gennemsynet af videoen (som vi opfatter det: næsten modstræbende) beundring og også overraskelse over

denne for ham ekstremt handlekraftige højgravide kvinde, som han måske opfatter næsten løber ham over ende – eller løber om hjørner med ham? Med udtryk som ”wauw”, ”wup”, ”hov” og ”orv” kommenterer han overraskelsen, ja han opfatter måske den ledige som lige lovlig hurtig, robust, aktiv og beslutsom set i lyset af hendes højgravide situation:

”Det overrasker mig, at hun finder job i København”, ”Orv, der er fuld gang”, ” Hun kommer med det der bud ... hvordan laver vi en slags handling på det ... Og der er der faktisk sket en beslutningsproces på det her tidspunkt, der er bare gået et eller andet... Ja, ca. 3½ minut (...) og der har hun jo også en strategi, den dagsorden har hun også med...”

”Jamen – det er jo, hun kommer jo selv med det, hun sidder lige pludselig der, wup – der, der var også den der: ’Der kunne jeg få 3 måneders ansættelse’. Det er jo svært for mig i den der situation og sidde og sige, nå nej.”

Vi spørger vejlederen, hvad han tænker om den ledige som person:

”Jeg ved ikke ... hun er ikke nogen dårlig person, men jeg er heller ikke sådan meget charmeret af hende ... Man kunne ikke sidde her, hvis man ikke har en god forbindelse [kontakt med mennesker, vores tilføjelse] Jeg har jo ikke noget, jeg har jo ikke noget [at udsætte på hende – vores associative fortsættelse] ... Hun opfører sig jo pænt”

Vejleder udtrykker sig her næsten udelukkende i negationer, som samlet set står næsten og dirrer af en form for afstandtagen, distancering. Det virker som om, at vejleder opfatter det som grænseoverskridende at besvare spørgsmålet. Det kan skyldes flere ting: Selve situationen, at han opfatter, at spørgsmålet overskrider en grænse for, hvad han ønsker/mener, han har ret til at udtale sig om som vejleder, at han har en negativ eller ambivalent opfattelse af den ledige, som han ikke ønsker at udtrykke – eller har svært ved at sætte ord på, slet og ret?

Der er måske for vejleder (og for os) noget modsætningsfyldt i, at den ledige udtrykker sig så aktiv/handledygtig, så beredvillig, ja, næsten tændt i forhold til at komme i arbejde her 1½ måned før, hun skal føde:

”Er der noget man kan gøre?” ... ”Vil det ikke være godt for mig? 4 uger – jamen, så er de 4 uger jo gået,” ... ”Jamen, det er vel noget, jeg kan gå videre med – hvis det er muligt?” ... ”2 måneder er længe at gå... Lige nu er det sådan et ingenmandsland, ikke?” ... ”2 måneder er længe – så er tiden da lidt meningsfuld indtil barslen?”

– samtidig med at den ledige er i slutningen af en graviditet, som i konventionel forståelse konnoterer til en dvælen/indadvendthed og måske også begyndende træthed. Denne dvælen/indadvendthed forstærkes i videoen af kropssproget – hendes placering i stolen, tilbagelænet, hvor hænderne enten roterer langsomt på maven eller hviler dér, beskyttende.

Graviditeten som en markant og feminin kønnet kode kommer dermed til at fremhæve og synliggøre vejledningssituationen som en grundlæggende maskulint kønnet arena – både samtalsens systemkrav (aktivering/jobsøgningskrav) – og også samtalen som vejledningssamtale rettet mod karrierevalg både for vejleder og også for os som iagttagere.

Samtidig støder graviditeten, forstærket af kropssproget, som en feminint kønnet kode sammen med vejledtes ivrige joborientering (der skal ske noget) – som maskulint kønnet kode. Vejleder fortolker da også i interviewet, at graviditeten sætter begrænsninger:

”... men samtalen er jo ikke typisk... man kan jo ikke have så store ambitioner i den her samtale, hvad skal hun, næ?”

Og måske er det også denne ambivalens, som vejleders udsagn om den ledige indirekte forholder sig til:

”Jeg ved ikke... hun er ikke nogen dårlig person, men jeg er heller ikke sådan meget charmeret af hende... Jeg har jo ikke noget, jeg har jo ikke noget [at udsætte på hende, vores tilføje] ... hun opfører sig jo pænt”.

Ja, men vejleder oplever samtidigt, at den ledige opfører sig utroværdigt og mærkeligt, når konteksten er karrierevalg. Den lediges graviditet nulstiller så at sige samtalen som anledning til vejledning i forhold til karrierevalg. Vejlederen kommenterer således den lediges graviditet flere gange mere eller mindre indirekte:

”... jeg har på forhånd besluttet, at det der med de der to job, det bruger jeg ikke til noget” og ”men altså det kunne jo give anledning til at brede tingene mere ud, men det gør jeg ikke i situationen...” (hvor hun er gravid, vores tolkning).

På spørgsmålet om hvad det betyder for vejledningssamtalen, at vejledte er gravid, svarer vejleder:

”Jamen, det betyder noget, at det er skidevanskeligt at få lavet den der plan, det er begrænset, det skal være et forholdsvis kort forløb. Hun har reelt fire uger, seks uger allerhøjest. Jamen, jeg ved ikke, om det begrænser så meget, men altså det gør, at jeg, jeg har den der dagsorden, der hedder, at det er vigtigt at få lavet en aktivitet, få sat i gang, få tænkt mere på hendes situation, så bliver det sådan lidt tyndt, så jeg går efter det i stedet for, hvis hun har mere på hjertet. Det er jo det, som ligger i det, det er jo vilkårene.”

”... men det har jeg jo egentlig ikke taget op, jeg har jo, jeg har jo den der plan med, at hun skal i praktik i den der tøjbutik, og det er det – og hun er jo gravid... Dér kunne jeg godt have haft noget mere på hjerte altså ...”.

Samtidig med at vejleder således opgiver samtalen som en vejledningssamtale og anskuer graviditeten som et vilkår, der sætter præmisser og begrænsninger, som næsten er uoverstigelige, så markerer den ledige gennem hele samtalen, at hun er højaktiv i forhold til jobsøgning:

”Faktisk ude og søge ni forskellige (jobs) i mandags”.

Vejlederen reagerer ikke på denne udmelding men fremhæver det nødvendige/formelle vilkår, der er for ledige:

”Ja, som ledig er du pålagt at opgive to job, for at A-kassen kan se, at du er aktiv jobsøgende”.

Den ledige markerer igen, at hun er aktivt jobsøgende: *”Ja, ja – jeg har da printet ud”* (hun dynger papir op på vejlederens tastatur).

Som kvindeligt kønnet iagttagere lægger vi mærke til, at der ikke på noget tidspunkt samtales om, hvorledes vejledte har det med/under graviditeten. Og vi tænker som kvindeligt kønede iagttagere indenfor en konventionel kønnet kode, at det ville have været uundgåeligt ikke at udveksle om selve graviditeten, hvis samtalen havde udspillet sig mellem to kvinder? Måske opfatter vejleder også det som et pres fra vejledte, som flere gange åbner for muligheden af at tale om graviditeten – og fra konventionen, at man bør kommentere graviditet? Samtidig står graviditeten for vejlederen i vejen for, at der kan udfolde sig en vejledningssamtale.

Den lediges aktive og ivrige spørgsmål og tilbagemeldinger igennem vejledningssamtalen fremføres – i vores fortolkning – med en ”lillepige”-attitude. *”Noget af et system – jo, let nok [hun smiler med hovedet på skrå, vores kommentar] – ja for jer, for jer.”*

Den ledige positionerer sig på forskellig vis som den velforberedte, jobivrige, parate ”lillepige”, som har mange forslag, men som er uvidende i forhold til lovgivning og faktuelle muligheder og derfor har brug for, at vejleder (som den store vidende mand) vurderer de forslag, hun kommer med, og som ved, hvad der skal gøres.

”Er der noget, man kan gøre?” ... ”Vil det ikke være godt for mig? Fire uger – jamen, så er de fire uger jo gået?” ... ”Jamen, det er vel noget, jeg kan gå videre med – hvis det er muligt?”

”To måneder er længe at gå... Lige nu er det sådan et ingenmandsland, ikke?” ... ”To måneder er længe – så er tiden da lidt meningsfuld indtil barslen?”

Er det ikke en god mulighed? [praktik i firma, hun skal ansættes i efter barsel] Så er der lige som en idé med det hele, ikke?... Kan man forlænge fire ugers praktik – så skal man snakke om løntilskudsjob. Det er da lidt konstruktivt, ikke?” ... ”Du kan godt få det på skrift?”

Vi kan som observatører næsten fysisk føle, hvorledes forvirringen breder sig hos vejlederen. Hvad foregår der her?

Samtidig har vejlederen svært ved at åbne sig for/lytte ind til den andens fortælling om sig selv. Det bliver tydeligt i videooptagelsen, at vejlederen – som han selv siger – ofte kører sit eget spor, har en dagsorden, som den ledige ikke kan afbryde, selvom hun flere gange forsøger eller er inde og afbryde fortællingen gennem nogle check-/kontrolspørgsmål.

Den ledige vil gerne smalltalke og ønsker at blive mødt i den besværlighed og idioti, hun utvivlsomt oplever, det er at være gravid og samtidig skulle være aktivt jobsøgende: *”Det er sådan en dum situation, jeg er i ...”*

Vejleder svarer ikke og anerkender dermed ikke hendes besværligheder og bekymringer – men spørger ind et andet sted: *”Men det du går efter, det er sådan noget med detailhandel?”*

En del gange forsøger vejledte at få anerkendelse af/smalltalke om hendes særlige situation som gravid og jobsøgende, men vejleder giver ikke verbalt eller kropsligt en anerkendelse af dette, ligesom han heller ikke spørger ind til hendes fortællinger. Der kommer aldrig et ”møde” i stand mellem dem.

5.4 Realisme og fornuft – traditionelt maskulint konnoterede begreber

En af jobsamtalerne indledes med, at den ledige, på vejlederens spørgsmål om baggrunden for at hun er ledig, meget direkte svarer, at hun er blevet fyret på grund af et alkoholmisbrug. Den ledige fortæller, at misbruget udviklede sig på grund af dårligt arbejdsklima og mobning fra lederen og en af medarbejderne på arbejdet. Hun udtrykker: *”Jeg begyndte at tage en lille én... for at klare det”*. Vejleder spørger herefter, om hendes alkoholproblem er slut, om hun kan sige det med sikkerhed, og da vejledte bekræfter dette, siger vejlederen ”godt” med et eftertryk, der betoner, at så er dette emne afsluttet.

I vores efterfølgende interview med vejlederen tilkendegiver hun på forskellig vis sin opfattelse af, hvordan man som vejleder skal forholde sig til personlige og følelsesmæssige problemer, som de ledige åbner for i jobsamtalen. Hun kommenterer i starten af interviewet den lediges fortælling om sit alkoholmisbrug således:

”Hvis det er nødvendigt, at jeg skal vide det, så må de fortælle mig lige præcis det, der er nok til, at jeg kan fornemme, at det her har ikke været skægt, og så må vi så lave en plan fra et eller andet møg, der har ligget før, så folk får lidt livsappetit, fordi mulighederne er jo vildt brede”.

Vejleder uddyber videre i interviewet, at hun ikke tror på, at det er virksomt som vejleder at åbne ind til den lediges liv og erfaringer, hvis hun fornemmer, at disse indeholder fortællinger om tab, krise eller misbrug. Disse kan ifølge vejlederen ikke *”bruges til noget”*, og vejleder afviser igennem interviewet på forskellige måder at spørge ind til sider af den lediges liv, som opfattes som problemfyldte eller vanskelige:

”Så skal jeg til at hente lommestørklæder, og så skal vi til at græde... Sådan er det jo bare på nogle arbejdspladser, og så er det jo bare at holde humøret oppe og så komme videre...”.

”... jeg snasker mig jo ikke ind i hendes privatsfære, jeg går ikke ind og slikker mig om munden og spørger ind til ...”.

”... så skulle jeg samle alle ting op, folk sagde til én, så ville buketterne blive alt for fuld af negative blomster, ik’?”

Vi bliver i vores fortolkningsarbejde optaget af den måde, hvorpå vejlederen tager afstand fra at berøre/åbne for følelser/personlige kriser/problemer. Hvorfor disse stærke metaforer? En fortolkning kunne være, at det at åbne op for personlige problemer af vejleder opfattes som uetisk, en uprofessionel overskridelse af den lediges personlige grænser. Opleves de traditionelt kvindeligt konnoterede egenskaber (at tale om personlige problemer) som uprofessionalt – og især hvis man er kvinde?

Som Dorte Marie Søndergaard pointerer, har vi mulighed for at fremføre kønnet fleksibelt, men der skal samtidig skabes passende balancer i forhold til denne fleksible fremførelse af køn. Det vil sige, at når det er en kvindelig vejleder, som åbner for at tale om følelser/det personligt problematiske, så kan det opfattes som for ”megen” feminin fremførelse af køn, det vil sige en given sig hen i det traditionelt konnoterede kvindelige univers (hente lommetørklæderne frem, så skal der grædes). Det drejer sig måske om for vejleder at skabe en passende balance i fremførelsen af en professionel vejlederrolle, og hvis man som kvinde fremfører sit køn gennem traditionelt konnoterede feminine forholdemåder, så risikerer man at blive ”for meget kvinde” – og dermed for lidt professionel?

5.4.1 Et møde der bliver et ikke-møde

Vejledningssamtalen mellem vejleder og vejledte har flere lange pauser, som vi dog ikke tolker som pauser med fordybelse og refleksion. Vi fornemmer snarere, at det personlige møde mellem to mennesker, som er en forudsætning for vejledningssamtalens succes, ikke opstår, selvom begge prøver at finde nogle fælles ’rum’, der kan genkendes af den anden. Vi fornemmer, at den lediges problemfyldte erfaringer i forhold til fyringen og alkoholmisbruget ”støjer/fylder” i samtalen. Måske får det betydning for, at der ikke kommer et møde i stand mellem vejleder og vejledte? Når der ikke kan tales om tidligere erfaringer, når den ledige ikke kan dykke ned i sin fortælling, kan hun heller ikke konstruere nye åbninger, alternative valg?

Den ledige melder fra starten ud, at hun vil søge job som kassedame og har kik på et job i en nærtliggende by. Dette valg undersøges ikke nærmere. I jobsamtalen fokuseres i stedet på, hvorledes den ledige kan blive bedre til at søge job.

En anden fortolkning af, hvorfor der ikke opstår et møde mellem de to kvinder, kunne være, at de simpelthen er for forskellige. Der er en stor asymmetri imellem de to på en række felter udover rollefordelingen vejleder overfor ledig. Det handler om kulturel/uddannelsesmæssig kapital, koder for acceptabel fremføring af kønnet, sprog m.m. Har det betydning, når samtalen er mellem to af samme køn, at man også kan kønne hinanden genkendeligt – det vil sige mødes som kvinder? Og hvilken betydning har det for den lediges valgprocesser og muligheden af at skabe åbninger i forhold til tidligere afgrænsninger af valg?

5.4.2 Rationalisme og styring

Vejlederen ønsker at fokusere på, om de ledige har ”en fornuftig plan” – og det oplever hun, at denne ledige har. Og så er det ikke vejlederens opgave ”at begynde at ryste hende”. Vejleder tror ikke på nytten af at kikke tilbage:

*”Altså, jeg har brug for, at folk fortæller, hvad er status **nu**, hvilke drømme (de) har, og hvad (de) har af muligheder...”*

Men ønsket om at fokusere eksempelvis på drømme synes at stå i modsætning til de meget rationelle termer, som vejleder ofte benytter, når hun beskriver sin opgave:

”... jeg kan fornemme, at hun har nogenlunde orden på sine mål og sine midler ... altså de ting hun gør for at skaffe sig arbejde, og alle de tanker hun har, om det er realistisk... Så det er bare... Hun har gjort noget, så nu skal hun bare opmuntres til at gøre mere af det, hun allerede har gjort.”

Senere i interviewet udtrykker vejleder om sin opgave: *”Det er jo det opdrag, jeg har”* i forbindelse med hendes vurdering af, om den lediges ønsker er ’fornuftige’:

”Jeg skal sikre mig, at det både er fornuftigt og med realistiske beskæftigelsesmål, og at det er indenfor de rammer, der er fornuftige”.

Vi opfatter det sådan, at vejlederens stærke fokus på fornuft og realisme kommer til at indramme og bestemme relationen mellem vejleder og vejledte. Vejlederen fremhæver, at vejledte er præcis og ved, hvad hun vil, og dette danner grundlaget for hendes vurdering af den ledige. Og vejleder og vejledtes relation er ifølge vejleder god, fordi den ledige har *”orden i mål og midler”* og *”følger mig hele vejen”*, en formulering som vejleder flere gange vender tilbage til.

Vi tolker vejleders formuleringer om mål og midler, orden, præcision, klarhed og fornuft som udtryk for en professionsforståelse, hvor det så at sige handler om at ’rationalisere’ jobsamtalen mest muligt. Unødige spørgsmål eller undersøgelser af vejledtes interesser og valg skal undgås.

Denne forståelse af vejlederens opgave kan anskues som en i udgangspunktet rationel, lineær vesterlandsk tænkning, hvor småsnak, drømme, fortid og føleri skal bekæmpes. Det kunne fortolkes som en professionsforståelse, som tager udgangspunkt i traditionelt maskulint konnoterede forholdemåder (mål, midler, præcision, realisme, orden), og som placerer feminint konnoterede forholdemåder – så som at lytte ind til, empati, at give plads for fortælling, at skabe en god atmosfære – som illegitime.

Dorte Marie Søndergaard beskriver, som tidligere nævnt, hvorledes vi fremfører køn fleksibelt, men at der samtidig skal skabes passende balancer mellem feminine og maskuline udtryk, for at man kan blive socialt mødt og genkendt. Ligeledes understreger hun, at det ofte sker med en overordning af det maskuline, det vil sige med en anerkendelse af traditionelt maskuline forholdemåder (som her) overfor en underordning/underkendelse af feminine.

5.4.3 Det kunne ligeså godt have været en mand

På interviewerens spørgsmål om, hvorvidt vejleders ’rutine’ i forhold til at gennemføre jobsamtaler er den samme, uanset om det er en mand eller en kvinde, der er til jobsamtale, svarer vejlederen ’ja’:

”Det kunne lige så godt være en mand, der kom ind og sagde, at han havde løst sine problemer i en periode med alkohol ...”

Vejleders opfattelse af, at der ikke er forskel på hendes forholdemåder afhængigt af køn, ligger i forlængelse af en forestilling, som er gennemgående i det danske velfærdssamfund, at køn

ikke er skæbne, og at man derfor som ledig – uanset køn – vil blive modtaget og behandlet ens. Man kunne sige, at det i bogstaveligste forstand er indbygget i professionsidealet, i og med at det lever som en form for baggrundstæppe (i de konkrete koder), hvorigennem vi fortolker meningssammenhænge.²⁷

Men derefter fortsætter vejlederen med at sammenligne den ledige med den mand, hun efterfølgende har til samtale, og fremhæver følgende forskelle: ”... *han er... han lever et liv, hvor han samler informationer (...), der kan man snakke om uddannelsesplaner, og der er nogle muligheder der for at give ham nogle oplevelser i sit liv, ik’? Så han kan godt lide den udfordring at sætte sig selv på nogle prøver, hvor hun måske egentlig søger nogle søde kolleger og en hverdag, som fungerer effektivt. Det skal man kunne mærke (...)* det spotter du rimeligt hurtigt i sådan en samtale, ik’?”

Her tolker vejleder de to personer sat op i en traditionelt kønnet dikotomi, hvor manden har udadvendte, søgende og udfarende karakteristika og kvinden indadrettede, sociale og hverdagsrettede karakteristika.

Denne vurdering af den ledige betyder også, at vejlederen ikke åbner op for uddannelsesplaner eller lignende i den aktuelle samtale:

”Hun har gjort sig klart, hvad der er godt for hende resten af sin arbejdsaktive karriere, og det respekterer jeg. Altså, der er ikke nogen dårlige ting i det, hun siger, så der er ingen grund til andet end bare at knokle, og hvis jeg begynder at have nogle idéer om, at hun skal gå på HF eller ... det ville være, altså det ville være over ...”

6. Opsamling og konklusion

I udgangspunktet for vores undersøgelse stillede vi spørgsmålet: Er det muligt at påvise kønsbaserede afgrænsninger i voksenvejledning i jobcentre – og hvordan kommer de i givet fald til udtryk?

I forbindelse med at undersøgelsen skred frem, trængte endnu et spørgsmål sig hurtigt på: Hvilke dilemmaer er vejledere i jobcentre stillet overfor – og hvilke handlestrategier anvender de i forhold til dilemmaerne?

Vores opsamling og konklusion falder i to dele, hvor vi vil begynde med dette sidste spørgsmål.

Her viser vores analyse, at der eksisterer et klart og hele tiden tilstedeværende dilemma mellem systemkrav og vejledning, forstået som en modsætning mellem vejlederens egen

²⁷Der eksisterer i den danske/vestlige kulturelle kontekst en overgribende betydningssammenhæng, der udsiger, at der ikke er/bør være forskel på mænd og kvinder. Se Søndergaard, D. M. (2000: 63-64)

professions- og rolleforståelse (som vejleder i forhold til et andet menneske) og systemets krav om kontrol, og på forhånd fastlagte og målbare resultater af samtalen (rollen som kontrollant i forhold til systemet).

Dilemmaet mellem systemkrav og vejledning er til stadighed indlejret i samtalen, det kan ikke umiddelbart løses men må håndteres igennem de strategiske valg, vejlederen hele tiden foretager.

Vejlederne etablerer individuelle strategier i relation til dilemmaerne

- ud fra deres tolkninger af systemkravene
- ud fra deres professionsforståelse og -ideal
- ud fra deres forforståelser og grundlæggende antagelser (om den anden og sammenhænge i verden)

Resultatet er, at samtalen har tendens til at få rituel karakter. Spillet skal spilles – og både vejleder og vejledte tvinges ind i en taktisk relation, som grundlæggende bryder med den åbenhed og tillid, som vejledning forudsætter. Vejlederen oplever sig stillet overfor et valg imellem på den ene side at undertone vejledningen (det ødelægger samtalen som en vejledningssamtale) eller vejlede – og så give køb på kontrollen. Det sidste efterlader kontrollen som et udtalt magtaspekt, der bliver til 'støj' for vejleder, vejledte og i relationen mellem dem.

Opgavens dobbelthed markerer og forstærker en modsætning mellem individ og samfund, som hører til moderniteten. Der synes i hele setup'et at være indbygget en forståelse af, at individers ønsker, interesser og forudsætninger står i modsætning til det samfundsmæssige behov for et velfungerende arbejdsmarked.

På basis heraf tildeles vejleder af systemet en vurderende rolle i forhold til den vejledte, hvilket blandt andet kan fremanalyses i polariseringer/modsætningspar som eksempelvis ærlig–ikke-ærlig, doven–ikke-doven, spændende–ikke-spændende.

De i samtalen indbyggede dilemmaer løses individuelt af vejlederne på basis af deres egen professionsforståelse, som for alles vedkommende er opbygget dels gennem forskellige typer af formel vejlederuddannelse, dels gennem mange års erfaring. Gennem vores analyser finder vi frem til følgende tre eksempler på handlestrategier:

- en narrativ og anerkendende tilgang, hvor succeskriterierne er:
 - at udgangspunktet er den vejledtes ønsker og fortælling om sig selv
 - at det lykkes at 'bruge' systemet på vejledtes præmisser
 - at det lykkes at skabe en god kontakt
- en tilgang med fokus på den vejledtes rettigheder og gennemsigtighed i magtrelationen, hvor succeskriterierne er:
 - åbenhed/gennemsigtighed i forhold til systemkrav (det ses som en etisk fordring)
 - rum til vejledning
 - dialog, tillid, tryghed, enighed
- en tilgang, hvor vejlederen indtager en fortolkende rolle med henblik på at imødekomme systemkrav- og forpligtelser. Her er succeskriterierne:

- at opstille et fornuftigt og realistisk beskæftigelsesmål sammen med den vejledte
- at tilbyde hjælp til selvhjælp

Vores overvejelser vedrørende det kønnede aspekt i vejledernes håndtering af den dilemmafyldte samtale henter gods hos både R. W. Connell og Dorte Marie Søndergaard, som hver på sin måde hævder en form for maskulin hegemoni. Det vil sige, at traditionelt maskulint konnoterede koder som fx rationalitet, effektivitet, målstyring m.v. tilskrives større (samfundsmæssig) værdi end tilsvarende feminine. Hvis dette står til troende, peger vores undersøgelse måske på, at der her er en indbygget modsætning på spil mellem et 'system', der i kraft af lovgivning og institutionel rammesætning bygger på maskulint konnoterede koder/værdier, OG en vejledningsprofession, som i vid udstrækning repræsenterer traditionelt feminint konnoterede koder/værdier som fx empati, at lytte, at understøtte individer m.v.? Men samtidig også modsatte professionsidealer, idet den professionelle forventes både at være effektiv, udfordrende og løsnings-/resultatorienteret og samtidig lyttende, indfølelse og empatisk?

Det første og oprindelige spørgsmål, der dannede udgangspunkt for vores projekt, var inspireret af karrierevalgsforskeren Linda S. Gottfredson, som peger på følgende faktorer i karrierevalg:

- Den offentlige præsentation af femininitet eller maskulinitet (køn) er den del, der vil blive værnet mest om i forhold til identitetsdannelsen
- Beskyttelsen af de sociale normer (status/prestige), der er fremherskende blandt ligestillede, vil desuden have betydelig indflydelse, men dog relativ mindre betydning end kønsdimensionen
- Opfyldelsen af inderste ønsker og personlige behov (interesser) via et job, er det, der bekymrer mindst i relation til valg af erhverv/job

Vores undersøgelse af, hvordan og i hvilken udstrækning kønnet er på spil i vejledningssamtalerne, tog udgangspunkt i især Dorte Marie Søndergaards antagelser om køn:

- Køn består af socialt konstruerede forbindelser imellem biologisk køn, socialt køn og begærsretning, hvilket kommer til udtryk i individers fremførelse af sig selv som kulturelt forståelige, legitime og genkendelige repræsentanter for deres kønnede krop
- Køn er som sådan en social konstruktion, hvis "fremførelse" i princippet er under konstant forhandling i den/de kulturelle kontekst(er)
- Køn og identitet er fænomener, der udvikles, transformeres og forhandles i de sociale relationer
- Køn er noget, der kan "gøres" på mange forskellige måder
- Tendens til brug af konventionelle kulturelle koder med en overordning af det maskuline, det vil sige maskulint konnoterede koder, tilskrives større værdi end feminint konnoterede koder

Det har vist sig vanskeligt at påvise køn som primær afgrænsningsfaktor i voksenvejledningen i forhold til karrierevalg, således som det er påvist i forhold til børn og unge. Umiddelbart ligger der en vanskelighed i at undersøge dette blandt voksne, som allerede (ube-

vidst) har foretaget og lever med en række afgrænsninger. Dertil kommer jobplansamtalens karakter, målrettet mod nærmeste næste job, hvor karriereperspektivet udelukkende udfoldes på trods. Endelig er det undervejs gået op for os, at en undersøgelse med det som formål bør have mere fokus på de vejledte som informanter – hvor vi i dette projekt især har sat vejlederen i centrum.

Ikke desto mindre har vi dog nogle formodninger om, at – for så vidt karrierevalg forstås som en livslang, aldrig afsluttet proces²⁸ – så vil vore iagttagelser af kønnet som evigt tilstedeværende faktor i vore sproghandlinger indebære, at fx vejledningssamtalen i jobcentret bidrager til (og potentielt kan modvirke/kompensere for) kønsbaserede afgrænsninger i job- og karrierevalg.

Som eksempel på en sådan tolkning kan nævnes den kvindelige vejledte, som via den narrative tilgang bringes til at (gen)overveje, hvorledes hun kan skabe overensstemmelse mellem moderrollen/familieværdier og sine karrieredrømme som selvstændig. Eller den kvindelige vejledte, som via den mere rationelle, fornuftsprægede tilgang ikke udfordres på de valgmuligheder, hun ser, men omvendt 'får lov' til at værne om den opnåede identitet, som jobbet som kassedame udtrykker – et valg, der kan tolkes som afgrænset af faktorerne køn og status.

Andre resultater synes imidlertid nok så interessante. Fx mener vi – i tråd med udsagnet om at alle sproghandlinger er kønnede – at kunne påvise, at vejledningssamtalen er et kønnet møde. Dette viser vi blandt andet gennem vore analyser, som præsenterer 'udkast til forståelser' af:

- Den kvindelige vejleders fascination af kvinden, der kan det hele
- Den mandlige vejleders mystifikation af den aktive højgravide kvinde
- Den kvindelige vejleders realisme og fornuft – traditionelt maskulint konnoterede begreber.

Kønnet er til stede overalt, som noget vi ikke kan abstrahere fra – men det vanskelige er at afgøre, hvordan og hvornår det bliver betydningsfuldt? Og her ikke mindst betydningsfuldt for den vejledtes karriere/jobvalg?

I forlængelse af vores identifikation af vejledningssamtalen som kønnet møde, er det endvidere interessant at opdage, at spørgsmålet om køn er fraværende i vejlederens bevidsthed. I vores analyser af interviewene har vi set, at vejlederne giver udtryk for, at de vejleder kvinder og mænd ens. De udtrykker holdninger/idealer om egalitet, som tydeligvis er 'indbygget' i professionsidealet – alt dette samtidig med, at de kan give udtryk for forskellige og modsatrettede holdninger til mænds og kvinders mod og vilje til at prøve noget nyt.

Denne benægtelse af kønnets betydning og modviljen mod at identificere handlinger som henholdsvis feminint eller maskulint konnoterede hænger utvivlsomt sammen med de relativt vide rammer, der er for kønskonstruktion i den moderne vestlige verden – herunder ikke mindst Danmark. Tager vi vores europæiske rekord i kønsopdelt arbejdsmarked i be-

²⁸ Jf. karrierevalgsforskeren Donald E. Super, se Højdal & Poulsen (2007)

tragtning, finder vi det dog fortsat givtigt og relevant at kaste lys over kønnets betydning, ikke mindst i forhold til vejledning om valg og karriere.

7. Referencer

- Arbejdsmarkedsstyrelsen (2006): Statens vejledningsopgaver i den fremtidige struktur, Notat, Arbejdsmarkedsstyrelsen
- Baagøe Nielsen, Steen (2005): Mænd og daginstitutionsarbejdets modernisering, PhD-afhandling, Forskerskolen i Livslang Læring, Institut for Uddannelsesforskning, Roskilde Universitetscenter
- Connell, R. Williams (2000): The Men and the Boys, Allan & Unwin, Sydney
- FUE's etiske kodeks for vejledere og vejledning (2006) www.fue.dk
- Gomard, Kirsten (2002): Kønsforskning globalt – kompliceret og mangfoldig. Boganmeldelse af Connell, R. W.: Gender, i Kontur nr. 6/2002
- Hansen, Helle Krogh (2005): Ældreomsorg i et pædagogisk perspektiv, Forskerskolen i Livslang Læring, Institut for Uddannelsesforskning Roskilde Universitetscenter
- Højdal, Lisbeth og Poulsen, Lene (2007): Karrierevalg. Teorier om valg og valgprocesser, Studie & Erhverv
- Lehn, S. (2003): Kønsblind vejledning: en rapport om ligestillingsperspektivet i grundskolens uddannelses- og erhvervsvejledning (unge, køn og karriere). Roskilde: Center for ligestillingsforskning
- Lehn, S. (2004): Snyd stereotyperne – om køn og vejledning, i Unge, køn og karriere (s. 1-3). Roskilde: Center for ligestillingsforskning
- Lykke, Nina (red.) (2006): Genus som stærkt forskningsfelt, http://www.tema.liu.se/content/1/c6/06/38/46/Tema%20G%20Rapport4_D.pdf
- Nielsen, S. B. & Sørensen, A. R. (2004): Unges valg af uddannelse og job – udfordringer og veje til det kønsopdelte arbejdsmarked, Roskilde: Center for ligestillingsforskning
- Staunæs, Dorte: 'Affektive læsestrategier' (VUE-metodeseminar, 2007).
- Stormhøj, Christel: Poststrukturalisme på arbejde i kvalitativ, empirisk forskning – videnskabsfilosofi og metode i en undersøgelse af unges kønnede identiteter, i Bransholm Pedersen, Kirsten & Nielsen, Lise Drewes (red.) (2004): Kvalitative metoder – fra metateori til markarbejde, Roskilde Universitets Forlag
- Søndergaard, Dorte Marie (2000): Tegnet på kroppen. Køn: Koder og konstruktioner blandt unge voksne i Akademia, Museum Tusulanums Forlag
- Sørensen, A. R. & Lehn, S. (2004): Unge, køn og karriere: projektforsøg og resultater, Roskilde: Center for ligestillingsforskning
- Vang, Betty (1999): Køn som organiserende princip. Anmeldelse af Ferree, Myra Marx, Lorber, Judith & Hess, Beth B. (eds.): Revisioning Gender. Sage Publications, http://www.hum.au.dk/cek/kontur/pdf/anmeldelser/2000/bv_revisioning.pdf,